

El renaxement de l'enquadrernació d'art a Barcelona

OT dirse que, ab la desaparició dels darrers bibliòfils de la centuria passada, l'art de l'enquadrernació havia acabat de perdre, en el nostre país, tota petita pretensió que hagués pogut conservar encara a la seva antiga noblesa y excelsitut com a art bella, devallant de la seva alta consideració artística a la de simple art industrial, la menys tinguda en estima dintre la ja també del tot industrialisada producció del llibre. Les prempses de daurar quasi havien fet inútil l'ofici de daurador a mà, y tota la feyna d'aquests operaris, encarregats abans de la decoració exterior dels volums, s'era reduhida a tirar unes quantes rengleres de lletres, les més indispensables, en els llocs dels llibres de *particular*, per als quals no hauria estat convenient preparar un tiratge de prempsa. Dintre d'aquest procés de decadència anaven també desapareixent els dauradors, fins al punt de que no passarien de cinch o sis, allà pels anys de 1890, els obradors de Barcelona que podien encarregar-se d'executar unes quantes rodes y algunes modestes combinacions damunt d'una tapa d'àlbum o en algun exemplar d'ofrena al Rey, al Bisbe o a algun polítich d'influència. A n'axò s'era reduhit l'art de l'enquadrernació en la nostra ciutat, no essent pas gayre més falaguera la seva situació en el restant d'Espanya.

A Madrid, per exemple, quan hagueren dexat d'existir en Fuensanta del Valle, en Sancho Rayon, n'Asenjo Barbieri, en Salamanca, en Cánovas del Castillo y algun altre, ningú no havia vingut a substituirlos: aquests *amateurs* no havien sabuda encomanar la llur afició als seus descendents, y fins les llurs respectives biblioteques s'erent dispersades en gran part. Els darrers dauradors madrilenys, donchs, havien encara degut sofrir més que'ls de Barcelona per la pèrdua de llurs clients.

Quan, ara fa una dotzena d'anys, semblà tornar a desvetllarse l'enquadrernació d'art en la nostra terra, la situació ja no podia ésser més precària. Emperò, val a dirho, els bibliòfils s'erent ja anticipat y la renaxença del decorat a mà dels llibres venia preparada per alguns esperits selectes que havien romàs fidels a l'antiga escola, y que no sabien conformarse de veure'ls llurs joyells bibliogràfichs enquadrernats barroerament: alguns havien descobert el camí de París o de Lió, y's sacrificaven enviant a relligar tan lluny certs llibres que no s'haurien atrevit a confiar als enquadrernadors d'aquí.

Es, resseguint ara'ls inicis d'aquesta renaxença, quan un hom se dona compte de que venia, des de feya temps, lentament preparada. Mentre'ls editors d'aquí produhien les llurs mastodòntiques edicions de gran luxe (llibres d'impossible lectura sinó dispo-

sant d'una taula immensa o d'un faristol catedralici), alguns esperits selectes tenien ja'ls ulls posats en lo que constituiria per a ells un ideal remotíssim. Calia provar de fer aquí allò que a França y a Anglaterra's feya: tot era que s'hi disposessin els enquadrernadors qu'encara podien sentirse de llur amor-propi. En Josep Ruiz, que morí en 1898, y qu'havia estat, personalment, un destre daurador, vegé passar per la seva botiga del carrer d'en Rull l'Aguiló, en Rius, en Bonsoms, en Font de Rubinat, en Batlló, l'Arús que, ara l'un, ara l'altre, s'havien donat compte de la traça del nostre enquadrernador. No es que de les seves mans n'exissen els treballs sense tara que's feyen a l'estranger, emperò s'hi veyia, ademés d'una gran bona voluntat, un cert gust y un criteri dòcil.

Mentrestant a cà'n Miralles, després de ferse palesa la necessitat que hi havia aquí d'un bon daurador per a certs treballs de compromís, se decidia aquell important industrial a fer venir de París el daurador Pierre Schütz (1), el *français* (com tothom li deya), y que realment resultà un *praticien* de tot primer ordre. L'home, val a dirho, si bé era molt capaç de tirar un ferro, nèt y precís, al punt just hont se li senyalava, no era pas un fort conexedor dels estils ni, per a dirho en un mot, un artista creador y original. Mes allà va trobarse ab un *intervinent* de la casa, qu'es ademés un dels més exquisits bibliòfils del nostre temps, y aquest fou, en realitat, el cap director de les enquadrernacions artístiques que la casa Miralles començà a produhir. El senyor Joaquim de Montaner, la persona a qui'ns referim, es, com a resultat d'axò, el coleccionista afortunat que posseheix els més rics exemplars, decorats per en Schütz durant aquest període de què parlem. Aviat també feren via cap a cà'n Miralles els altres *amateurs* que per aquí hi havia, en Font de Rubinat, en Bonsoms, en Moliné y Brases, y algun altre que potser oblidem; y allò fou, com si diguéssim, el més important fogar de la restauració d'una art que tothom considerava poch menys que morta y anyorava veure rehabilitada.

Simultaniament, els bibliòfils aludits s'anaven preparant a fi de millor orientarse en la llur afició: venien cap aquí les publicacions parisenques en que eren reproduhides les més belles mostres de l'enquadrernació estrangera de tots els temps. El bibliotecari de l'Universitat, que ho era en Plàcit Aguiló, feya adquirir les obres sobre enquadrernacions d'en Rouveyre, d'en Michel, d'en Gruel, d'en Bouchot, d'en Stockbauer, etc., y lo mateix feyen els demés aficionats particularment. Tant es axí, que pot dirse avuy que, si's reunien les obres d'aquesta especialitat qu'hem vistes en poder dels

(1) Alsàcia d'origen, s'era refugiat a París ab la seva família quan la guerra de 1870; era nat devers 1866, y arribà a Barcelona en 1891, hont ha mort no fa gayres anys (juliol de 1913).

nostres bibliòfils, podriem formar una prou completa bibliografia de l'enquadració artística.

Y encara feyen més: alguns ja s'havien adonat de que a Espanya hi havia també llibres antics ricament y bellament enquadrats. L'afició a adquirir y a colleccionar relligadures antigues se desenrotllà a Catalunya molt depressa, y degué coincidir ab una iniciativa semblant que's produhí a Madrid, hont en Rico Sinobas y en Lameyer se donaren igual pressa a despollar de les velles relligadures d'art espanyol un sens fi de missals, d'executories, de llibres de comptes y altres manuscrits de biblioteques poch explorades, allà hont ningú encara no havia reparat en el tresor artístich que s'amagava sota la póls y'l greix de dexadesa que cobrien els arnats volums arreconats en els prestatges.

A la fi, totes aquestes modestes iniciatives, y altres que fóra massa entretingut anar detallant, pogueren produhir el resultat qu'avuy ja es possible comprovar. L'enquadració artística té a Barcelona una importancia que nosaltres hem tingut un especial interès en posar de manifest. Els nous artesans de l'enquadració, si no abunden com fóra de desitjar, no són tampoch tan escassos y les llurs diverses aptituds se posen a prova cada día, ab la producció de cuyros repujats, incisats y colorits, que no desdiiuen en els plans dels llibres al costat de les clàssiques combinacions de mosaychs, executades ab els *petits-ferros* a mà. Aquestes darreres són, emperò, les que al nostre entendre merexen ésser impulsades preferentment, com sia que les manifestacions més excelses del art de la relligadura en tots els temps són les degudes al daurat per medi dels ferros.

Y, en comprovació de lo que dexèm dit en els anteriors paragrafs, reclamèm l'atenció dels nostres llegidors sobre les mostres d'enquadració moderna que ilustren les planes precedents. Com a manifestacions del treballat del cuyro pel procediment clàssich del daurat a mà, tenim les làmines:

368 *b*, d'una enquadració de les *Oracions* d'en Rusiñol, decorada per Guérin (un francès establert a Barcelona, absent en aquests moments per correspondreli l'altra més urgent tasca de foragitar el barbre agressor del seu país). Els temes decoratius són interpretats de les ilustracions d'en Miquel Utrillo que figuren dins de l'obra. L'exemplar pertany al senyor Joseph Fabregat, distingit bibliòfil barceloní.

372 *a*, d'un exemplar de la *Crònica* de Jaume I, treballat pel mateix Guérin, donant una importancia major al gofrat que al daurat. El cuyro es del color natural, y la seva decoració mostra el bon gust del artista. El llibre pertany també al senyor Fabregat.

376 *b*, d'un *Lazarillo de Tormes*, pertanyent al mateix possessor dels dos volums anteriors. Es obra també d'en Guérin, executada en mosaychs, dintre'l gust modern, a la manera de les enquadernacions del celebrat artista de Paris Mr. Charles

Meunier, del que no sabem a aquestes hores si es viu o mort.

380 *a*, en un exemplar de *Patria* d'en Verdaguier, que presenta una ben encertada combinació de línies y ramatges. Es obra igualment d'en Guérin, y pertany al susdit senyor Fabregat.

Es de notar que aquests quatre exemplars, àdhuc utilisant un procediment ben tradicional, no reproduexen pas cap dels estils clàssichs de la enquadració; són més aviat adaptacions del gust modern a l'art d'embellir els llibres, susceptible, com totes les aplicacions de les arts de la decoració, de traduhir el sentiment artístich de l'època que les ha produhides. Lo únich, emperò, que no varia són els procediments: la tècnica, poch més o menys, resta sempre la mateixa, podent dirse que'l daurador d'avuy treballa ab un utilatge idèntich al que servia en l'obra dels Aldus fa quatrecent anys.

Les enquadracions següents són d'un altre ordre:

372 *b*, de *La Sagesse et la Destinée* de Maeterlinck, obra del artista català Joseph Roca y Alemany. Es una bella mostra del treball del repujat en pell, ab uns quants tochs incisats. Tant per la composició com per l'execució, es aquest exemplar una de les més belles creacions del senyor Roca, qui es, altrament, el primer artista català que en el nostre temps ha feta aplicació del repujat a la decoració dels llibres.

368 *a*, en una obra jurídica del malaguanyat Don Enrich Prat de la Riba; es una nova mostra de les aptituds tan variades d'en Joaquim Figuerola, ja conegudes dels nostres llegidors. La placa de cuyro incrustada en la tapa del llibre, presenta un medalló central ab el retrat d'en Prat, executat en color sanguina indeleble per un nou procediment químic, especial del artista. La decoració que li serveix de march es feta en repujat y incisat, combinats ab tochs de colors diversos, dintre'l caràcter y la tradició de l'art dels guadamacils. L'exemplar fou donat a executar al artista pel senyor Prat de la Riba, fa dos o tres anys, y en vista dels resultats obtinguts, fou que'l senyor Prat hagués decidit que les arts de decoració del cuyro tinguessin en l'Escola de Bells Oficis, aleshores instaurada, una digna participació.

376 *a*, sobre un *Dafnis y Cloe*, executada dintre'l mateix criteri de l'exemplar precedent pel propi artista. L'exemplar fou també ofrenat per aquest al senyor Prat; deguent avuy abdós exemplars figurar en la biblioteca particular del difunt home públich; la pèrdua del qual ha estat un gran contratemps per a Catalunya, que tanta necessitat té de governants equànims, serèns y exemptes de tota mesquina parcialitat.

380 *b*, es un nostre exemplar de *La Celestina*, que devèm a la traça decorativa del mateix Figuerola. Respon a un criteri idèntich al dels dos exem-

plars anteriors, salvant únicament la part representada en aquells pels medallons centrals, que no figura en aquest; aquí'l colorit afecta no més als vestits de les figures, en tonalitats planes, limitades pel contorn de la incisió.

Si, al ensemps qu'aquestes mostres, se plau el llegidor en considerar les que li tenim donades abans, en les planes matexes de BIBLIOFILIA (1), tindrà a la vista, d'una manera prou completa, l'estat actual de l'enquadernació artística a Espanya. Per que, avuy per avuy, no tenim notícia de que aquestes manifestacions se produixin en altra lloch fora de la nostra ciutat. Y, si se'ns permet una petita expansió del nostre amor als llibres en primer lloch y a Catalunya després, afegirèrem qu'estem joyosos d'haver contribuït, tant com hem pogut, a que aytal fet se produís en la nostra terra, per a la qual voldriem totes les excelencies y tots els títols de gloria, sense dèxar, emperò, d'estimar les coses bones de totes les altres terres del món.

La nova edició de la «Vita Christi» de Sor Isabel de Villena

GRACIES a Deu y a Madona Santa Maria (com deyen els antichs), podem ja avuy considerar enllestida la nostra tasca de reimpressió d'aquesta obra de la il·lustre escriptora valenciana del segle xv. Des d'ara la VITA CHRISTI de Sor Isabel serà íntegrament del domini públich y podrà ésser llegida de tothom en el seu més autèntich text de 1497, jamay des d'aleshores reproduhit ab tan absoluta fidelitat com ara.

La nostra edició forma tres nodrits volums de la «Biblioteca Catalana»: el primer, de XXIV + 360 pàgines; el segon, de 414; y'l tercer de 408; o sia un total de més de mil duescentes pàgines per a tota l'obra.

Ja, els nostres llegidors, conexen la nota editoriol que figura enfront d'aquesta nova edició de la VITA CHRISTI (2). Ara'ns resta únicament reproduhir els apèndixs que il·lustren el darrer volum de la publicació ab els quals se completen les notícies relatives al llibre y a la seva venerable autora.

(1) Son les que classifiquem així:
Reproduccions d'estil hispano-àrab: vol. I, 370 b, 374 b, 378 b, 382 b, 386 b, 390 b, 394 b, 398 b, 402 b, y 406 b.
Estil català del s. XVII: vol. I, 454 b.
Estil català del s. XVIII: vol. I, 642 b.
Estil Maioli, s. XVI: vol. II, 62 b.
Estil Aldí, s. XVI: vol. II, 294 b.
Estil Grolier, s. XVI: vol. II, 298 a.
Decoració miniaturada, estil s. XIV: vol. II, 80 a.
També devèm reportarnos a l'àlbum constituït per la sèrie de 40 làmines repartides durant la publicació del primer volum de BIBLIOFILIA y que, enquadernades apart, hauran d'integrar ab el temps un llibre que tindrà per títol: *Encuadernaciones modernas, precedidas de un estudio sobre los estilos clásicos de la encuadernación*,
(2) BIBL., II, 85-93.

I

BIBLIOGRAFÍA DE LES EDICIONS DEL «VITA CHRISTI»

REGONS tenim ofert en la notícia preliminar que figura en el primer volum d'aquesta obra (1) donarèm notícia en aquest lloch de les tres edicions antigues de la matexa; cosa que no poguerem fer aleshores per no haver-nos llegut encara veure els exemplars d'una de les edicions que's conserven a Madrid. Les edicions son les següents:

1) (València, 1497.) Portada: «Vita Christi de la Re || uerent abbadessa de la Trinitat» [Escut abacial de Sor Isabel de Villena] || Al verso de la portada: «Molt alta, molt poderosa || christianissima Reyna e Senyora» (Segueix la dedicatòria de la edició a la Reyna Isabel la Catòlica, sotserlita per Sor Aldonça de Montsoriu) || Fol. II: «La anunciació de la concepció de la Mare de Deu. || Ací comença hun Vita || Christi en romanç per que || los simples e ignorants || puguen saber e contemplar || la vida e mort del nostre || redemptor e senyor Jesus || amador nostre al qual si || a donada gloria e honor ||

(1) Vègis BIBL. II, 88, nota 4.

200 X 140 mm. — VOL. I: xxiv + 360 pp.; VOL. II: 414 pp.; VOL. III: 408 pp.

de totes les obres nos || tres com a faedor e orde || nador de aquelles. || Capítol primer... || *Fl de l'obra, al verso del fol. 299 (marcat CCCVI):* «A laor, honor e gloria de la sanctis || sima Trinitat, fonch stampat lo pre || sent Vita Christi a instancia de la Reuerent || sor Aldonça de Montsoriu abbades || sa del monestir de les monges de la Tri || nitat de la insigne ciutat de Valencia || e imprimit per Lope de la Roqua a || leman e acabat en la dita ciutat a .xxij. || de Agost en lo any de la natiuitat de || nostre senyor. M. cccc. Lxxxvij. || Deo gracias.» [*Marca del impressor*] || *Seguexen deu folis de taula, acabant aquesta en la primera columna del full desè, recto, ab els mots:* «Deo Gracias» (1).

Volum de 309 folis, de 27 × 20 cm.; lletra gòtica, a dues columnes, foliació romana de I a CCCVI (molt freqüentment errada), seguint a continuació les deu fulles de taula sense numerar.

L'únic exemplar complet que conèxem d'aquesta edició es a la Biblioteca Nacional de Madrid (I, 1591). Altre exemplar, incomplet, se troba a la Biblioteca de Catalunya. Un tercer exemplar, també mancat d'algunes fulles, figura en la nostra llibreria particular.

El text d'aquesta edició *princeps* del llibre de Sor Isabel es el que nosaltres hem reimprès puntualment en els actuals tres volums de la «Biblioteca Catalana» (2).

2) (València, 1513.)

Portada: «Ab priuilegi || Vita Christi de la Re || ue- rent Abbadessa || de la Trinitat; nouament histori- at, corregit y smenat per || vn mestre en sacra theolo- gia.» [*Escut abacial de Sor Isabel, dintre un enquadrament.*] || Al foli 225 ocaba l'obra; al 225 v.º hi ha'l colofó: «A honor, laor e gloria de nostre senyor Deu Jhesu || christ, e de la Sacratissima verge Ma- ria mare sua, fonch em || prempat lo present Libre nomenat Vita Chri || sti de la Abbadessa del monestir de les || monges de la Trinitat de la metro || politana ciutat de Valencia, en || lo carrer de la vrega (*sic*) Ma || ria de gracia, per art e || industria de Gorge ||

(1) Facsímils de la portada y plana darrera: BIBLIOFILIA, I, 212 a-b.

(2) Sots el títol de *La Legació tramesa per lo pare Adam al Senyor*, fou publicat en 1905 pel senyor Bulbena y Tusell (volumet gòtic de 28 fulles), un extret del VITA CHRISTI corresponent als capítols XI y següents de l'obra, donant no més els parlaments dels personatges, a mane- ra d'*auto religiós* represen- table.

Costilla. Acabas || a .xij. de octu- || bre. Any de || M. d. e || xiiij.» [*Escut de l'impressor*] || *Seguexen sel folis més, ab la taula; acabant al fol. 232 r.º ab el «Registre dels quadernos (sic) del present libre... que son per tots. .xxix. Tots son quadernos, axi que te lo dit libre .cxvj. fulls.»* (1)

Volum de 277 × 200 mm.; 232 folis; lletra gòtica, ab gravats en fusta intercalats en el text.

A la Biblioteca Nacional de Madrid n'hi ha un exemplar complet (R. 3005) y altre incomplet (B. 11748). Aquest darrer presenta totes les estampes il·luminades ab colors de pinzell. Un altre exemplar, sense portada, es a la Biblioteca Universitaria de Valencia.

Quant als gravats, són en nombre de 32. Un d'ells, de la mida de la plana del llibre, representa l'autora, asseguda, entregant el VITA CHRISTI a les seves filles en religió, una de les quals reb el volum agenollada, permanexent les altres dretes en segon terme. La gènesi del llibre ve explicada simbòlicament per tres medallons que hi ha al peu de la composició. Aquesta, tant en el pensament com en la dispo-

(1) Facsímils de la portada y plana darrera: BIBLIOFILIA, II, 94 a-b.

«DECRETALES GREGORII NONI» (Lugduni, 1510)

390 [1]

390 [2]

390 [3]

390 [4]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Valencia, 1513)

390 [5]

390 [6]

390 [7]

390 [8]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Valencia, 1513)

390 [9]

390 [10]

390 [11]

390 [12]

Isabel de Villena: «VITA CHRISTI» (Valencia, 1513)

390 [13]

390 [14]

390 [15]

390 [16]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Valencia, 1513)

390 [17]

390 [18]

390 [19]

390 [20]

390 [21]

390 [22]

390 [23]

390 [24]

Isabel de Villena: «VITA CHRISTI» (Valencia, 1513)

390 [25]

390 [26]

390 [27]

390 [28]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Valencia, 1513)

390 [29]

390 [30]

390 [31]

390 a

390 [29-31] Isabel de Villena: «VITA CHRISTI» (Valencia, 1513)

390 a. Sanxo de Porta: «SERMONES FESTIVITATUM VIRGINIS MARIE» (Valencia, 1512)

sició del conjunt y en molts de sos detalls, revela palesament haver estat inspirada en un gravat francès que il·lustra les *Decretals* de Gregori IX (Lyon, 1510); de lo qual se podrà convèncer qui vulgui comparar el facsimil que d'aquest donem (1) ab l'estampa, que tenim també reproduhida (2).

Els altres 31 gravats, més petits, són escenes de la vida y passió de Jesucrist. No semblen pas haver estat compostos expressament per al llibre de Sor Isabel; més aviat tenen l'ayre d'ésser copiats o aprofitats d'alguna impressió anterior, d'un *Flos sanctorum* o altre llibre per l'estil; cosa que's podria determinar fixament mediant l'estudi, encara per fer, del gravat gòtic en el nostre país (3).

El text d'aquesta segona edició ofereix la circumstància, ja indicada en el títol, d'ésser corregit y esmenat. Axò té una importància molt major de lo que hi hauria lloch a creure, com podrà ésser apreciat pel coteig següent, d'uns fragments de l'obra, extrets del començament y del mig d'aquesta:

1.ª edició CAPÍTOL PRIMER 2.ª edició

[83] Car venint e acostantse la plenitut del temps, per nostre senyor Deu ordenat, en lo qual *sa magestat* delliberaua entendre en la reparatio e salut de natura humana, e que, per a fer aquesta obra tan alta, era necessari *sa clemencia* deual·las en la terra de la captiuitat, hon eren *exellats* los miserables fills de Adam, e *sabia* molt cert que en tota la dita terra noy hauria posada decent per a *sa altesa* reposar; per que li plaguè manar e ordenar que fos fabricada huna tal posada com a *sa magestat* pertanyia.

[101] E per esta sacratissima posada sera trobada *scala* a pujar...

[116] E, informat largament lo aposentador de la magnificencia e bellea de la casa que nostre Senyor manaua ésser feta, parti de aquí prestament...

[120] E venint en la terra, noy troba sino «labor et dolor», car totes les gents eren posades en multitut de treballs e dolors *no recompta-bles*.

[125] ... ab los pastors del seu *ganado*...

[144] Car a fe us jur, cascuna vegada «dolor meus renouatus est».

[153] O, valent caualler, deual·lant de aquell trib de Juda, ... *no sia* desmayar.

[166] Car podeu ésser cert, Joachim senyor, que nenguna persona *no pot* dir que ans de aquesta Senyora y haja agut *semblant a sa senyoria* en tot lo vniuersal mon, ne

Venint...

en lo qual la magestat diuina delliberaua... natura humana, vist que per a fer vna obra tan alta era necessari la sua clemencia... hon eren bandejats... e sabent...

per a reposar la sua real y diuina altesa; per tant li plaguè...

a la magestat sua...

la scala per a pujar...

parti prestament...

dolors innúmerables.

del seu bestiar...

cascuna vegada que men recorde «dolor meus renouatus» la mia dolor se renoua. no vullau desmayar...

nenguna persona pora dir...

hagut altra semblant a ella en tot...

apres, en lo esdeuenidor temps, temps, nenguna que li *egal a sa merce* nenguna nos tro-sia *egal* trobara.

1.ª edició CAPÍTOL LXXXVI 2.ª edició

[11638] E la dona, trobantse a soles ab la excellent Senyora, comença a rahonar les passions sues *a sa merce*, prenint gran descans de menudament dirles a *sa senyoria* e specialment li recompta...

[11647] O, ma senyora! Y quant me fora yo mes alegrada de la venguda de vostra merce si...

[11649] Car vostra senyoria pot ésser certa que...

[11658] E *sa senyoria* aconsolauala...

[11660] E acostas *sa merce*, en-semps ab la dita dona, al breç...

[11671] Comença a pendre vn gran millorament per lo *locament de sa senyoria*...

comença-li a rahonar les passions sues, prenint gran descans en contarles hi souint e specialment li compta.

O, senyora mia!... de la venguda vostra si...

Car, senyora, podeu estar certa que...

E aconsolauala...

E acostas ensemps ab la dona al breç...

per lo seu tocament...

Pot judicarse, per aquesta mostra, de quina manera'l text de Sor Isabel fou alterat pel seu diligent corrector en la primera reimpressió del llibre, feta setze anys després d'haverse publicat, y quan no'n havien passat sinó vintitres després d'ésser aquell escrit. Si tenim en compte que'l nou editor, en les seves esmenes, demostra no estar pas mancat de traça literaria y que, propiament, no feya sinó adaptar al seu gust l'estil de Sor Isabel, haurèm de concloure qu'en menys d'un quart de segle les corrents literaries de Valencia havien canviat d'una manera considerable. Mes, per axò mateix, podèm dir que únicament la impressió de 1497 ens dóna'l text del VITA CHRISTI tal com l'escrigué la seva autora, y que, en conseqüència, el text refet en 1513 no es sinó una redacció alterada d'aquell text primitiu. Considerant ara la gran escassetat que hi ha d'exemplars del incunable valencià (sense emperò que'ls de les altres dues edicions abundin gayre més), la reimpressió del text de 1497 era una cosa sumament desitjable; lo qual esperèm que farà un xich acceptable aquest treball nostre als nombrosos aymadors ab que compta la nostra antiga literatura.

3) (Barcelona, 1527.) Portada orlada: «Vita Christi de la Re || uerent Abbadessa de la Trinitat || Corregit ab les cotacions nouament || tretes en los marges las quals fins || assi en nenguns no son estades tretes || ab moltes noues histories.» [Escut abacial] || Acabament: «A lahor e gloria de nostre Senyor Deu Jesuchrist, e de || la sacratissima verge Maria mare sua, senyora nostra, || fonch empremtat lo present libre en la insigne ciutat de || Barcelona per Carles Amoros Prouensal, nomenat Vita || Christi de la Abbadessa del monestir de les monges de || la Trinitat de Valencia; acabat a .xx. de Abril Any || Mil.D.xxvij.» [Marca del impressor] (1).

Volum de 235 x 210 mm., compost de 191 folis de text; seguits de 6 més de taula, sense xifrar; y 1 en blanch. Acaba l'obra al fol. 191 r.º; al verso d'aquest mateix foli comença la taula, que ocupa sis folis més, acabant al fol 197 r.º, seguit del colofó copiat a dalt. Resta en blanch el verso d'aquest foli, y un foli més, que completa'ls 198 que diu el registre del volum.

(1) BIBL., II, 390.

(2) BIBL., II, 94 e.

(3) La sèrie completa d'aquestes 31 vinyetes ve reproduhida en les planes precedents: 390 [1] a [31].

(1) Facsimils de la portada y plana darrera; BIBLIOFILIA, II, 94 c-d.

Exemplar en la Biblioteca del Seminari de Barcelona.

El text d'aquesta edició es, aparentment, copiat del de la segona; haventshi afegit no més, com indica la portada, les *cotacions marginals*, o sia la filiació patristica dels passatges que l'autora havia posat en llatí. Aquestes cotacions indiquen el text o autor sagrat al qual es emprada la cita llatina, sense determinar emperò puntualment el lloch hont apareix el passatge de que's tracta en cada cas.

Els gravats, en nombre de 42, són, com en la edició de 1513, aprofitats d'altres publicacions d'assumpte bíblic. Són, també, molt desiguals en valor artístich (dolents generalment), acusant procedir alguns de bons originals, interpretats, emperò, per gravadors poch destres (1).

II

SOBRE L'AUTORA DEL «VITA CHRISTI»

AMPLIANT les notícies donades en la nota preliminar del VITA CHRISTI (2), reproduhim a continuació les referències que's troben en el llibre, poch conegut, d'En Agustí Sales, del qual ens ha estat possible, a la fi, veure un exemplar: tal es la raresa de l'obra.

El seu títol és com segueix:

«*Historia || del real monasterio || de la || SS.^{ma} Trinidad, || religiosas de Santa Clara, || de la Regular Observancia, fuera los Muros || de la Ciudad de Valencia.*

Sacada de los originales de su archivo, || i Monumentos coetáneos, con que tambien se ilustran varias || Familias, i sucesos del Reino, etc.

Su autor, || Agustín Sales, || Presbítero de la Iglesia de San Bartholomé; Dotor Theo || logo por la Universidad de Valencia; i Chronista de || la misma Ciudad, i Reino.

En Valencia: || Por Josef Estevan Dolz, Impresor del S. Oficio, || Año 1761.»

Volum de 21 x 15 cm., de (32) + 252 pàgines.

Les 32 planes preliminars, sense numeració, contenen: (1) Portada; (2) Una citació en llatí, de St. Cebrià; (3-7) Dedicatòria: *Al Señor Don Carlos III, Rei de España, Nuestro Señor*; datada a Valencia el 4 octubre 1761, y sotscrita per *Sor Teresa Antonia Feliu, indigna Abadesa*; (8-9) Censura; (10-11) Carta de la susdita abadesa al P. Provincial; (12-14) Resposta a la carta anterior; (15) *Licencia del Consejo*; (16) *Tassa y Fee de erratas*; (17) *Un Elogio* en octavas, fet per *Don Juan Thomas Boll, pbre.*, etc.; (18) Altres elogis en vers; (19-30) *Prologo*; (31-32) *Indice de los capítulos de esta historia.*

L'obra està dividida en 26 capítols, el primer dels quals tracta de la conquesta de Valencia, de la erecció de l'hospital de S. Guillen y de la donació del mateix a la Ordre de la SS. Trinitat, per a convent.

Interessa ja especialment al nostre objecte el capítol VI (pàg. 45), que comença a tractar de Sor Isabel de Villena:

«El gran vacío que hizo a este Real Monasterio la temprana muerte de Doña Maria Reina de Aragon su fundadora, llenó enteramente la mui Noble Señora Doña Leonor Manuel de Villena, a quien todos hacen Valenciana, i nació en el año 1430, como constará despues. Aun no avia cumplido quatro años quedó huérfana de Padre: de la Madre se

cree otro tanto. De ellos por juro de heredad poseyó veinte mil morabatines de renta en Salamanca. Estimóla mucho la Reina fundadora de este Real Monasterio que era su Tia, i Prima. Crióselas en su Palacio, i a su lado hasta que entró Religiosa.»

Prengué l'hàbit el darrer dia de febrer de 1445.

Va mudarse el nom pel de *Sor Isabel de Villena*, y va professar el dia de la Encarnació, 25 de març de 1446.

«Fue, pues, dicha Doña Leonor, prima hermana de Doña Catalina de Villena, que se llamó Na Galvana, por hija de Don Galvan de Villena, Señor, como ella despues, del Valle de Cortes, i de Doña Violante de Villaragud... El Padre de Doña Leonor, Hermano de Don Galvan de Villena, fue Don Henrique de Villena i Vega, el Sabio, que murió en 1434, i entrambos hermanos, hijos de Don Pedro, que casó con Juana Infanta de Castilla (hija de Henrique II, su Rei) i murió en 1385. I éste, hijo de Don Alonso I, Duque Real de Gandia, primer Marqués de Villena, que fué hijo del Infante Don Pedro, Hijo de Don Jaime II, Rei de Aragon... I assi nuestra Doña Leonor de Villena i Doña Catalina de Villena fueron nietas de Don Pedro; biznietas del primer Duque Real de Gandia Don Alonso I; tataranietas del Infante Don Pedro, Hijo del Rei Don Jaime II de Aragon. Por otra parte: siendo Don Alonso, primer Marqués de Villena i primer Duque Real de Gandia, Hermano de Leonor Reina de Chipre, hijo del insinuado Infante Don Pedro i Padre de Don Alonso II, Duque ultimo Real de Gandia, i de Doña Violante de Aragon, Abadesa de la Puridad de Valencia, aun en el año 1415, i fundadora, como ya vimos, de Santa Clara de Gandia por los años 1428 consta que nuestra Doña Leonor de Villena era sobrina de dicha Abadesa i de Don Jaime de Aragon, Obispo de Valencia i Cardenal, hijo de dicho Infante Don Pedro. Tambien tuvo nuestra Virgen parentesco mui estrecho con la gran Casa de Cardona, que hoí dia es la mas inmediata a la Casa Real, i de que al presente es Cabeza el Exmo. Sr. Duque de Medinaceli i Segorve; i asimismo con la legitima rama de ésta, que son los Señores Marqueses de Guadaleste, Almirantes de Aragon. Con la primera tuvo parentesco por Doña Juana de Aragon, hija de Don Alonso de Aragon, Duque I. Real de Gandia, Tia de nuestra venerable i muger de Don Juan Ramon Folch, Conde de Cardona, General de la armada de Don Alonso V. Rei de Aragon, hermano de Don Artal (no Antonio) de Cardona, Conde de Golisano, a quien la insinuada Doña Catalina de Villena llama en su testamento amado sobrino, i le dejó el Castillo de Xirell i Valle de Cortes. Con los Marqueses de Guadaleste, Almirantes: porque nuestra Venerable fue Prima hermana de Don Onofre de Cardona i por consiguiente de su hermano Don Juan de Cardona, Señor de Guadaleste i Primo de Don Carlos Principe de Navarra, hijo legitimo de Don Juan II, Rei de Navarra i Aragon. Este Rei privó del Señorío de Guadaleste al dicho Don Juan de Cardona, i lo dió a Don Onofre... I assi esta Egregia Señora Doña Leonor de Villena, o Ven. Madre Sor Isabel de Villena, que es una misma persona, es Tia de los actuales Excelentísimos Señores, Duque de Medinaceli, por Duque de Segorbe, i del de Ariza, por Marqués de Guadaleste; i no menos de los Duques de Villahermosa i del Infantado... I siendo cierto lo insinuado, erró en gran parte la genealogia de esta excelentísima Señora, Don Hipólito de Samper, cuyos yerros trasladó a su *Biblioteca Valentina* el P. M. Fr. Rodriguez i otros. Yo, para averiguar este assunto he logrado mejores originales: i consta asimismo por ellos que nuestra Doña Leonor era Prima de la Reina Doña Maria fundadora, por ser Nieta la Reina, de la Infanta Doña Leonor de Aragon, que casó con el Rei Don Juan I de Cas-

(1) Vèginse reproduhits aquests gravats en les planes que següen: 400 [1] a 400 [42]; essent d'advertir que'l que deuria ésser marcat [34] per l'ordre en que apareix dintre'l llibre, es el gravat tret d'altra obra 146 h; y que'ls [20], [35] y [36] són copies molt exactes dels 390 [16], [26] y [27].

(2) BIBL., II, 85.

tilia. Tambien fue su sobrina como se ha visto... Asimismo Sor Violante de Aragon, Monja de la Puridad i Abadesa de Jativa (ahora San Felipe) fué hermana del Padre de nuestra Ven. Villena i de Don Galvan.

»El ya insinuado D. Henrique de Villena, Padre de nuestra egregia i Ven. Sor Isabel de Villena, i Tio del Rei Don Juan II de Castilla, fue desde niño mui dado a las letras, i saliò consumado poeta, filosofo, mathematico i historiador. Obtuvo el Condado de las Villas de Cangas i Tineo: fue Gran Maestre de Calatrava. Pero depuesto por ser casado, hallandose solo Señor de Iniesta, se retirò a esta su villa para lograr la quietud que requieren las letras, à que enteramente se avia consagrado. Condujo tambien alla su nobilissima Muger Doña Maria Alborno, Señora de Alcocer, Salmoron, Valdelivas i demas pueblos del Infantado; bisnieta del Rei de Castilla Don Alonso XI; à la que tiempo hà avia encerrado en un monasterio para darse a las letras, con gran placer de la misma. Desde Iniesta saliò a la pretension del Marquesado de Villena, à la raya de Valencia, à que tenia derecho. No tuvo hijos varones de esta alta Señora (*): pero logró quatro años antes de su muerte, à nuestra Egregia Doña Leonor Manuel de Villena, que desde mui niña, como vimos, se criò en el Palacio de su Tia, Doña Maria, Reina de Aragon.»

L'autor dedica'l restant d'aquest capítol IV de la seva obra, y'ls quatre capítols següents per enter, a historiar la vida monàstica de Sor Isabel, les seves virtuts y'l seu zel com Abadesa en el govern de la comunitat.

El capítol X ve a ésser un comentari a un passatge del VITA CHRISTI en què apareix una nota personal de l'autora. Heusaquí'l fragment de que's tracta y que correspon a les línies 491 a 508 del segon volum de la present edició:

»E la dita senyora Anna presenta al seu amat Net vna camisa que li hauia feta, per goig de la venguda, ab freset »dor en les manegues e en los muscles, la qual lo Senyor »vestia ab molt plaer per amor de la sancta auia sua. »Aquesta camisa es restada en lo mon per vna singular reli- »quia, e per priuilegi de gran excellencia ha plagut a nostre »Senyor la posseïquen los Reys de Aragon com a fidelis-

»sims crestians e deuots, los quals tenen la dita camisa en »singular veneracio e reuerencia, e sperant ab gran con- »fiança que aquell Senyor que la vestida e portada fara »grandissimes misericordies e gracies a la casa de Arago »e a tots los deuallants de aquella, puix tan digna e excel- »lent reliquia los ha comanada.»

En Sales encapçala axí'l seu comentari:

«Dictamen de la Vener. Sor Isabel de Villena sobre quien hizo la Camisita de la Infancia del Salvador, que veneramos en la Santa Metropolitana.

»Esta es una de las mayores reliquias que engrandecen nuestra Ciudad de Valencia, i de la que habló con toda expresión nuestra Ven. Villena en su admirable

Obra del VITA CHRISTI. I uno de los principales egemplos que yo tengo para deducir del contexto de sus palabras que esta gran Religiosa tuvo luz del Cielo en muchas de las cosas que trata en dicha Obra.»

Traduix el paragraf qu'hem transcrit, y continua:

«Hasta aqui nuestra Escritora. Desde sus principios los Reyes de Aragon tuvieron en su Real Capilla de Barcelona esta sagrada prenda; i la veo nombrada en las Ordenaciones que hizo el Rei Don Pedro IV, el Ceremonioso, ya diciendo: *La Camisa de Jesuchrist*, ya tambien: *La Camisa de Nostre Senyor*. En el año 1407 aun estava en dicha Real Capilla, segun consta del testamento del Rei Don Martin; i no menos en el de 1408 como lo assegura una lista del mismo Rei; i permanecia aun en 1410 como vemos en el Inventario de sus Reliquias que le tomò su muger la Reina Doña Margarita. El Rei Don Alonso V trasladò à Valencia con otras, año 1424, esta Sagrada Reliquia. I estas mis-

mas Sagradas prendas; que eran de los Reyes de Aragon, con la Sacra Camisita, esta van depositadas en la Seo, quando esta Vener. Abadesa escriuia lo insinuado. I despues el Rei Don Fernando el Católico las consignò a la Ciudad de Valencia en 14 de Julio de 1506, como vimos en el capitulo V, i èsta depositò en la Seo, donde se exponen a la pública veneracion de los fieles. La materia de la Sacra Camisita es una tela delicadissima de lino.

»De las insinuadas palabras assertivas, deduzgo yo que no faltò luz del Cielo à nuestra Venerable, por donde supo que Santa Ana alcanzò i viò à Jesu-Christo. Sé que es comun sentir de los Padres Griegos despues del año 1070 que S. Joaquin i Santa Ana murieron antes de nacer Jesu-Christo, como enseña el Doctor Eximio (Suarez, tom. 2.

Efigie dela Ven. y Sabia Virgen Sor Isabel de Villena, Abadesa del Monasterio dela Trin.de Val. Murio en 2.de Jul. 1490 à los 60 años defuiedad.

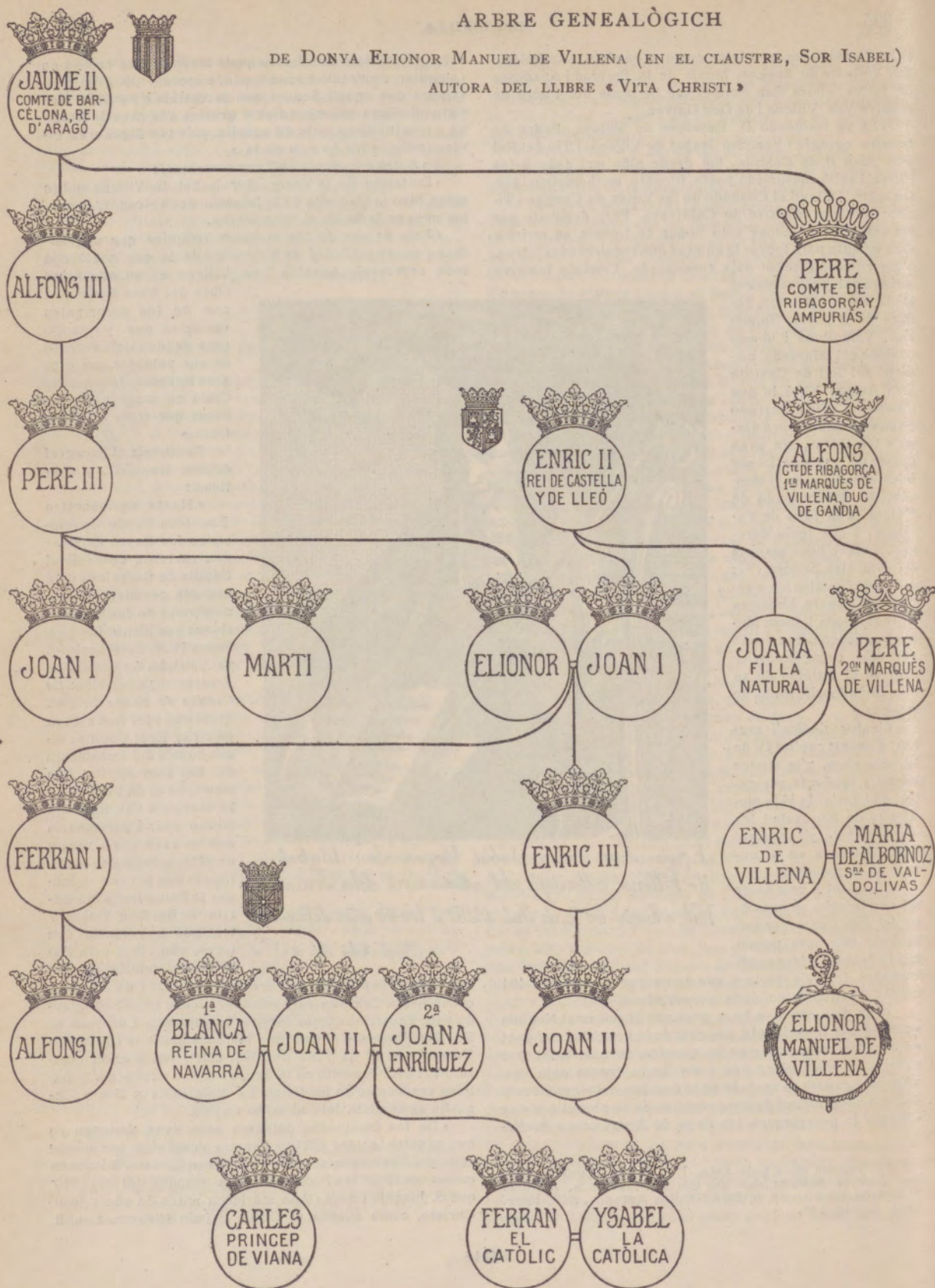
Pasq. Molis del. et Sculp.

(*) Veanse para todo esto, Don Anton. Agustin Diálog. 2 de la Nobleza, n.ºs 26, 28, 24; Marian a, Historia de España, lib. 20, cap. 6; Don Nicolas Antonio, Bibl. Veter. tomo 2, pág. 145.

ARBRE GENEALÒGICH

DE DONYA ELIONOR MANUEL DE VILLENA (EN EL CLAUSTRE, SOR ISABEL)

AUTORA DEL LLIBRE «VITA CHRISTI»

in. 3. p. *disput.* vii. initio). Sin embargo nuestra Venerable supone, como cosa sin duda, que Santa Ana presentó a Jesús Niño una Camisita que le avia hecho por el contento de su venida, i que es la misma del Reliquiario de los Reyes de Aragon. I assi dà por verdadera la sentencia de que Santa Ana murió despues del Nacimiento del Señor.»

La resta del capítol tendeix a combatre la opinió contrària, confirmantse en la idea de que l'autora del VITA CHRISTI fundà la seva inspirada per la llum celestial.

En el capítol XI tracta de la mort de Sor Isabel; y determina la seva fisonomia en els següents termes:

«Lo personal de esta Vener. Escritora, segun puede deducirse de la pintura que de ella hicieron Mossen Bernardo Fenollar i Pedro Martinez que la trataron, i de su Retrato contemporaneo puesto al principio i fin del VITA CHRISTI, fué como se sigue: logró perfeta i elevada estatura; semblante severo i macilento por los ayunos i continuas mortificaciones, pero al mismo tiempo lleno de tal suavidad i magestad, que manifestava bien el aire de su Real origen: frente i vista como enagenadas por el profundo pensar en los divinos obgetos à que atendia para trasladas al papel. Su habito, como actualmente visten las Religiosas de la primer Regla de Santa Clara: esto es, sayal ceñido con un cordon grande i ñudos, velo negro i tocas blancas sencillas sin crespar. Esta es su fisonomia.»

Y en la plana 99 de la *Historia* apareix el retrat, gravat d'en Moles, que va reproduït formant part dels presents apèndixs (1).

III

ARBRE GENEALÒGICH DE SOR ISABEL DE VILLENA

ENCARA que les notícies d'en Sales sobre l'autora del VITA CHRISTI sien més completes que les d'en Samper que serviren al P. Rodríguez y aprofitarem nosaltres en el pròlech d'aquesta edició (y àdhuch essent aquelles rectificació en alguns detalls de les notícies d'en Samper), les línies generals del llinatge de la nostra autora resten les mateixes. La seva relació de parentiu ab les cases reials d'Aragó, de Castella y de Navarra queda fóra de tot dubte, segons, d'una manera gràfica, podrà veure en l'*arbre genealògich* insertat aquí mateix (2).

En aquest arbre figura com a punt de partida o sòca el Rey Jaume II d'Aragó, Comte de Barcelona; essent-ne una branca (la representada per l'Infant Pere, Comte de Ribagorça) aquella de la qual en quart lloch exí Sor Isabel de Villena. L'entroncament de la casa d'Aragó ab la de Castella se realisà en la persona del Rey Joan I de Castella, pel seu matrimoni ab la Infanta Elionor d'Aragó, filla de Pere III. La descendència d'aquest matrimoni's bifurca entre Ferran I, rey d'Aragó, y Enrich III, rey de Castella. De la primera branca, entroncant ab el llinatge reyal de Navarra, pel primer matrimoni del Infant d'Aragó Joan ab la Reyna Blanca de Navarra, ne surt el princep Carles de Viana. De la segona branca nasqué Isabel la Catòlica. Una y altra d'aquestes branques tornaren a fondres ab el casament de Ferran, fill de la segona muller de Joan II de Navarra, ab Isabel, la susdita Infanta de Castella; constituintse axí la fusió definitiva dels llinatges d'Aragó y Castella, després d'haverse ja realitzat la d'Aragó ab Navarra.

- (1) BIBL., II, 395.
- (2) BIBL., II, 386 a.

IV (1)

SOBRE LES FONTS DOCTRINALS DEL «VITA CHRISTI»

LA prosa del VITA CHRISTI brolla de mans de Sor Isabel de Villena trenada ab tal abundor de cites de l'Escriptura y dels Sants Pares que, reunides aquestes y les freqüents escoliacions qu'hi fa l'autora, formarien una tercera part de l'obra. Per moments les cites sovintegen tant, que la mística escriptora no fa més que posar el fil de seda qu'entrellança tota aquella pedreria oriental, grega y llatina, y la gràcia seva tan peculiar de descloure literalment en llengua catalana el sentit radiant de les cites. No vol dir axò, com ja haurà notat el lector, que'l llibre de Sor Isabel de Villena sia obra de refarciment y de pura escoliació ordenada; la fantasia ab que broda, com en amples tapiços murals, les escenes de la vida de la Verge y de Jesús, la intervenció alegòrica de les virtuts y llurs dialogacions, les legacions y missatges entre'l cel y la terra a que dona lloch l'assumpte capitalíssim de la Redempció del home y l'acció viva y moguda del món visible y invisible, des de les persones de la Trinitat, passant per les milícies angèliques, els profetes y patriarques, fins a les persones de Maria y de Jesús, donen un aspecte poemàtic a l'obra de l'Abadessa escriptora, de tant interès, que fa recordar les creacions poemàtiques sobre'l mateix assumpte de Milton, Klopstock y Hojeda.

La riquesa de cites doctrinals, moltes vegades de pura escoliació ascètica y mística, revelen en l'autora una sòlida erudició y una lectura directa y meditada de la Sagrada Escriptura, lo qual no pot dirse en lo pertocant als Sants Pares qu'ella cita. L'autor que més extensament y ab major profunditat coneix Sor Isabel de Villena es Sant Bernat.

L'erudició de l'autora del VITA CHRISTI té la seva font en la biblioteca de la Reyna Dona Maria d'Aragó, tia seva, en companyia de la qual visqué fins el dia en que va clausurar-se al monestir de la Trinitat. Una lectura del *Inventari* publicat dels llibres de la Reyna Dona Maria deixarà entreveure que l'abundor de dites y sentències dels Doctors de l'Església pervenien a la nostra escriptora per medi de les antigues recopilacions conegudes sots noms diversos de florides rúbriques.

L'excepció que fem a favor de les obres de Sant Bernat té una explicació fonamentada en qu'es l'autor que cita Sor Isabel ab extraordinària freqüència y d'una manera més orgànica. La conexença y familiaritat de l'autora del VITA CHRISTI ab les obres de Sant Bernat li pervenia, sens dubte, per recomanació d'un docte amic, Fra Jaume Pérez, Bisbe regent de Valencia pel Cardenal Roderich de Borja qui n'era titular. El Bisbe Pérez era tan devot y entusiasta dels escrits de Sant Bernat, que conseguí infiltrarse'n tot l'estil, tota la suavitat, fins al punt de que les seves obres originals semblen un ressò del sant Abat de Claresvalls. Un successor de Sant Bernat, Fra Joan Focau, per honorar y significar la semblança dels dos escriptors va fer estampar una edició a l'ensemps de llurs obres a París, l'any 1505.

Un significatiu reconeixement de les dots intel·lectuals de Sor Isabel de Villena'l tenim encara en la dedicació *dilectissima* que'l Bisbe Pérez li fa del llibre *Expositio Cantici Virginis Mariae*, estampat a Valencia per Lambert Palmart,

(1) Aquest interessant estudi sobre les fonts doctrinals utilitzades per Sor Isabel de Villena, es l'obra de Mossèn Jaume Barrera, a qui ens plau manifestar el nostre agraïment des d'aquest lloch.—R. M. P.

juntament ab altres tractats del mateix autor, l'any 1486.

En la tercera edició del *VITA CHRISTI* (Barcelona, 1527, per Carles Amorós), van notades al marge les procedències de les cites fetes per l'autora, emperò d'una manera incompleta y algunes vegades equivocadament. Així, per exemple, en el volum III (3380), la cita *Ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo porto*, qu'es de Sant Pau, el marginador de les fonts doctrinals escriví *Franciscus* al indret de la cita llatina, ab lo qual venia a indicar el sant estigmatitzat d'Asís, emperò no la procedència doctrinal del text.

En el volum I (2277), al atribuir l'autora la cita que hi fa a *aquell excellent home, qui havia lo saber angelich*, el marginador no posa procedència. Es també de Sant Pau, a qui Sor Isabel qualifica ab paraules gayrebé sempre aplicades al saber de Sant Tomàs d'Aquino. Finalment, el marginador de la citada edició, per alusió històrica més que doctrinal, escriví el nom de *Tolomeus* al indret de la cita feta en el volum I (10002).

Al indicar aquí les cites doctrinals del *VITA CHRISTI*, dexèm de ferho ab les que són de la Sagrada Escripura, per que l'autora ja cita la procedència en el text moltes vegades y per la facilitat de trobarles el lector, per medi dels usuals *Concordantiarum Manuale*. Donèm aquí la referència única de textos: a) Dels Sants Pares; b) D'autors profans; c) De textos litúrgichs; d) Sentències y dites llatines; y e) Sentències y dites catalanes; posant una mostra d'aquestes últimes per a indicar la no escassa contribució de la paremiologia catalana al text de Sor Isabel de Villena.

a) SANTS PARES

Agustí, Sant

Vol. I. — 280, 2972, 4763, 6636, 6865, 6867, 8858, 9562, 10029.

Vol. II. — 7998.

Vol. III. — 2956, 4528, 6409, 6859, 10467.

Ambrós, Sant

Vol. III. — 5288, 5397, 8198, 10226.

Anselm, Sant

Vol. I. — 1585, 3764, 3890, 4460, 4589, 4623, 4628, 4645, 4790, 4934, 5145, 5655, 5769, 5937, 5950, 6706, 6780, 6974, 6996, 7325, 7577, 7877, 8231, 8619, 8983, 9229, 9597, 9694, 10251, 10370, 10413.

Vol. II. — 2982, 2992, 3123, 5739, 7979.

Vol. III. — 1160, 1450, 3547, 4511, 5955, 6291, 6456, 6578, 6585, 8664, 9439, 10526, 10629, 11824, 12055, 12158.

Alanasi, Sant

Vol. I. — 3749.

Bernat, Sant.

Vol. I. — 423, 633, 1396, 1479, 1804, 2003, 3091, 3729, 3733, 4197, 4203, 4214, 4218, 4224, 4239, 4248, 4256, 4447, 4541, 4551, 4582, 4747, 4975, 4983, 5021, 5140, 5170, 5243, 5401, 5410, 5455, 5829, 5853, 5925, 6013, 6088, 6197, 6345, 6371, 6501, 6694, 7007, 7063, 7237, 7311, 7337, 7374, 7738, 7841, 7850, 8022, 8035, 8049, 8146, 8208, 8243, 8300, 8307, 8345, 8438, 8872, 8876, 8889, 8895, 9095, 9354, 9550, 9648, 9719, 9762,

9800, 10232, 10239, 10605, 10688, 10965, 11038, 11043, 11053, 11330, 11393, 11495, 11806.

Vol. II. — 716, 1579, 3080, 3132, 3137, 3142, 3221, 3258, 3261, 3648, 3661, 3679, 3766, 3876, 4306, 4480, 5579, 5757, 5967, 9746, 11365, 11672, 12278, 12379, 12421, 12571, 12965.

Vol. III. — 122, 1546, 1720, 1770, 2505, 2753, 2926, 3303, 3337, 3345, 3352, 3435, 3558, 3833, 3981, 4601, 4667, 4685, 4696, 5033, 5047, 5078, 5333, 5375, 5577, 5585, 5656, 5716, 5774, 5811, 5845, 6011, 6156, 6249, 6270, 6301, 6311, 6427, 6435, 6446, 6639, 6682, 6720, 6883, 7171, 7789, 7810, 7847, 7857, 7885, 8042, 8138, 8429, 8587, 9266, 9432, 9821, 9963, 10250, 10514, 10593, 11083, 11874, 12072, 12158.

Bonaventura, Sant.

Vol. III. — 138.

Crisòstom, Sant Joan.

Vol. I. — 1679.

Vol. III. — 9633.

Damascè, Sant Joan.

Vol. I. — 3741.

Vol. II. — 3186.

Dionís, dit l'Areopagita.

Vol. I. — 11413.

Gregori, Sant.

Vol. I. — 3805, 4837, 7976, 10101, 10339.

Vol. II. — 1260, 1342, 5843, 6719, 8159, 8493.

Vol. III. — 3850, 7021, 8100, 10073.

Hilari, Sant.

Vol. I. — 5802, 6271.

Vol. II. — 1610, 6340, 8013.

Vol. III. — 4800, 5895, 7645.

Isidor, Sant.

Vol. I. — 5038, 6630, 7693, 9777.

Vol. II. — 3160, 12127.

Geroní, Sant.

Vol. I. — 1692, 3463, 5729, 6654, 6794.

Vol. II. — 2907, 3694, 13555.

Vol. III. — 447, 5986, 12083.

b) AUTORS PROFANS

Horaci

Vol. III. — 2610.

Juvenal.

Vol. I. — 7600.

Vol. II. — 5694.

Ovidi.

Vol. I. — 10951.

Sèneca.

Vol. I. — 3577, 4925, 5777, 6485, 6514, 6524, 6825, 10211.

400 [1]

400 [4]

400 [2]

400 [3]

Isabel de Villena: «VITA CHRISTI» (Barcelona, 1527)

400 [5]

400 [6]

400 [8]

400 [10]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Barcelona, 1527)

400 [7]

400 [9]

400 [11]

400 [12]

Isabel de Villena: «VITA CHRISTI» (Barcelona, 1527)

400 [13]

400 [14]

400 [15]

400 [16]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Barcelona, 1527)

400 [17]

400 [18]

400 [19] *

400 [21]

Isabel de Villena : « VITA CHRISTI » (Barcelona, 1527)

* La estampa [20] d'aquesta sèrie es exactament la 390 [16].

400 [22]

400 [23]

400 [24]

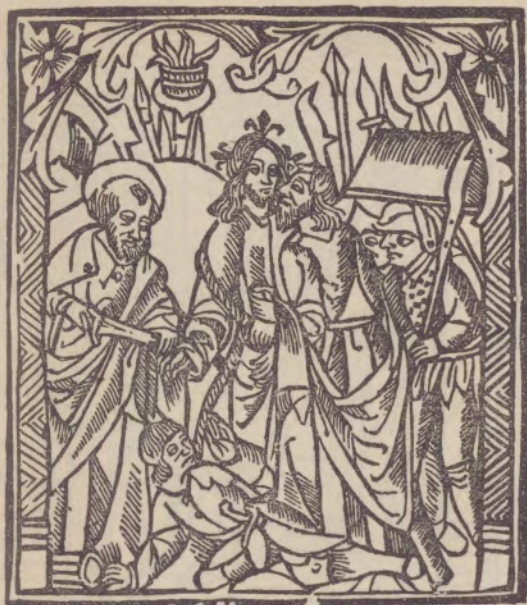

400 [25]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Barcelona, 1527)

400 [26]

400 [27]

400 [28]

400 [29]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Barcelona, 1527)

400 [30]

400 [31]

400 [32]

400 [33]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Barcelona, 1527)

400 [37] *

400 [38]

400 [39]

400 [40]

Isabel de Villena : «VITA CHRISTI» (Barcelona, 1527)

* El n.º [34] es la mateixa estampa 146 h; el n.º [35] es exactament la estampa 390 [26]; el n.º [36] es molt semblant a la 390 [27].

400 [41]

400 [42]

400 *a*

400 *b*

400 [41-42]. Isabel de Villena: «VITA CHRISTI» (Barcelona, 1527)

400 *a-b*. «MISSALE BENEDICTINUM» (Barcelona, devers 1521)

- Vol. II. — 2327, 4676, 5034, 5259, 5591, 5856, 6032, 6713, 9160.
Vol. III. — 6241, 10023, 10345, 10967.

c) TEXTES LITÚRGICS

Himnes, Càntichs y Proses

- Vol. I. — 7367, 7417, 7498, 8368, 9247, 9251, 9386.
Vol. II. — 129, 3782, 8173.
Vol. III. — 774, 954, 1676, 1753, 1949, 1962, 5453, 5481, 5506, 8375, 8575, 9219, 9297, 11515, 11802, 11945.

d) SENTENCIES Y DITES LLATINES

- Vol. I. — 761, 926.
Vol. III. — 6876.

e) SENTENCIES Y DITES CATALANES
(per mòstra)

Bon desig Déu lo compleix.
Qui navega per la mar, sab sos perills recomptar.
Qui molt ama, molt espera.
Qui mal viu, com més creix en edat, més augmenta en iniquitat.
Qui més ama, més se dol.
Qui estima, no escatima.
Qui té causa de amar, té causa de plorar.
Qui fe no ha, fe no darà.
Qui massa se cuyta, sovint entropeça.
Qui molt ama, molt se dol.
Al qui molt ama, no li es res impossible.
Aprés fortuna ve bonança.
L'home naix pera treballare, l'ocell pera volar.
Qual lo Rey, tal la roba.
Natura es de cor maliciós, que may ha seguretat ni repòs.
Honrem lo metge per la necessitat.

Jochs Florals de Beocia y de Mataró

NI CIATS per una Junta política de Barri y pels redactors d'un periodiquet fluctuant, han tingut lloch darrerament els Jochs Florals de Beocia.

El cartell-convocatoria ja'ns havia cridat l'atenció; emperò no més que l'atenció, sense despertar en nosaltres cap altra mena d'interès. No degué passarlos igualment a uns quants dels innombrables polsadors de lira qu'ha produhit la nostra terra aquests darrers anys, per que's tractava en el cartell de premis exclusivament en metàl·lic: la Flor Natural, cinchcentes pessetes; els accèssits... res d'accèssits (¿què us heu pensat? ¡la nostra dignitat ja no tolera'ls accèssits!); els altres premis a rahó de cent pessetes cada un. Temes: com a temes, llibertat completa. Axò significa un estalvi de feyna per al Jurat; y avuy ja es sabut que també *time is money*.

Respecte del Jurat, fou una cosa deliciosa. El Comité local havia acordat que'l President dels Jochs Florals de Beocia fos el senyor Tal, eminent personalitat acreditada en reformes. Aquesta deci-

sió resolía moltes coses, per que'l senyor Tal podia també encarregar-se ell mateix de triar els seus companys de Jurat: tenia prous amichs incondicionals, d'aquella incondicionalitat atenta al benefici qu'es la més segura de totes les incondicionalitats, diguin lo que vulguin els romàntichs. Y si'l senyor Tal hagués volgut, fins hauria tingut manera de designar, entre'ls seus amichs, els autors de les poesies premiables. No'ns atrevirem a dir si axí degué ferho; emperò fou igual, per que tots els autors premiats resultaren després casualment ésser amichs del senyor Tal; emperò amichs a proba de tot; d'aquells que diuen: *avuy per a tu, demà per a mi*; o, en altres termes, segons el President: «*assabentats de les descobertes dels filòlechs y animats d'un esperit de col·laboració y disciplina sense precedents dins la nostra literatura.*» ¡Oh miracle dels premis en metàl·lic y d'altres coses, també en metàl·lich! Per que cal no oblidar que'l senyor Tal no solament es reformador, sinó ademés una persona influent. Y'ls escriptors que s'entreguen a les doctrines del senyor Tal guanyen el dret, per aquest sol fet, a un lloch de preferència per a tota mena de Jochs.

La festa de Beocia—ja no calia dirho,—va celebrarse sense incidents. Els de la localitat no se n'enteraren, per que aquella tarda de Festa Major hi havia una *corrida benèfica* per aficionats indígenes, y axò despertava molta més espectació que no pas la solemnitat filològico-poètica que s'havien empescada uns quants joves beocis, els matexos que feya una temporada s'havien donat a parlar el català ab z.

Lo únich, emperò, que d'aytal festa quedarà com a cosa digna de recort, es el discurs presidencial: un veritable document històric, en el qual apareix pintada magistralment tota una època. Dèxem la paraula al President, que parla com home que s'hi coneix:

«*En l'acte d'avuy res no m'ha semblat tan escayent com parlar de la bona tasca dels escriptors actuals, perfectament orientats y deslliurats en fi de les errors d'aquell nostre període romàntich. Sí, amichs meus! ho heu fet tots molt bé, magistralment bé; ço es, tal com jo us tinch ensenyat de ferho. No us facin, donchs, cap por els vostres enemics, que també són els meus.*

» *Y quí són els nostres enemics? Els més són gent habituada a les comoditats d'un català tot acostat del castellà, als quals molesta l'esforç de diferenciació a qu'ls obliga la nostra deriva purificadora.* Cap consideració no merexen aquests: el nostre català ha de resultar tan diferent del d'ells, que no'ls quedi altre remey qu'escriure en castellà. ¿Què vol dir axò de facilitar la conexença de la llengua catalana a aquests esperits ordinaris, que no fan de professionals de la filologia o de la poesia com nosaltres, y's dediquen a l'industria o al comerç? Lluny de nosaltres aquests senyors Este-

ves que no saben comprendre la magnitud del nostre esforç, la noblesa de *la nostra deriva purificadora!*

»Hi ha també gent negada y vanitosa a qui irrita l'èxit d'una obra a la qual ells no han sabut col·laborar. Y no hi han sabut col·laborar per que no han comprès el nostre gran sacrifici en acceptar la remuneració dels nostres treballs de depuració, de

diferenciació, de descastellanisació y de col·laboració retribuïda; y per que la llur vanitat es tal, qu'encara creuen meritoria la llur actitud de romàntichs, d'espontanis, de desinteressats. ¿Y qui són ells, si ni tan sols els llurs noms me venen a la memoria per a cobrirlos ab el meu anatema? Són gent sense nom y sense nòmina: són ningú.

Lull: «ARS INVENTIVA VERITATIS» (Valencia, 1515)

«Hi ha, encara, alguns autichs escriptors que, havent ells també treballat un dia per la depuració y enriquiment del català, avuy, davant els progressos recents (els nostres progressos, ço es, els meus, els vostres progressos) no saben resignarse a veures superats per vosaltres, per mi mateix. Per que ¿quí dubta de que'ls hem superat, de que la nostra obra es infinitament superior a la d'ells? Els Verdaguer, els Maragall, els Guimerà y *tutti quanti* ¿ahont queden, darrera nostre? La llengua catalana, gracies a

nosaltres, es arribada a un grau de perfecció que a ells no'ls fou donat d'aconseguir.

«No'ns entretinguèm massa a escoltar llurs clams. Cap mal no'ns poden fer llurs atachs maliciosos però ineficagos. Perque malicia es l'atrevirse a contradir, a discutir la nostra obra depuradora, professionalment y retribuïdament depuradora. Sí! la ineficacia de llurs atachs jo us l'asseguro: ¿considerèu que ni tan sols han pogut obtenir una subvenció! ¿Què podran, donchs, contra nosaltres,

Lull: «ARS INVENTIVA VERITATIS» (Valencia, 1515)

que disposèm de premis en metàlich y de moltes més coses, metàliques també?

»La unanimitat ab que'ls joves escriptors (que són vosaltres) acullen les innovacions que va suggerint (sugerintme, vull dir) l'estudi de la Llengua, ells els la retreuen com un defecte imperdonable y, cercant ferirlos, els comparen a un remat mansoy y dòcil, obehint no sé quines impositcions... Y es ben cert qu'axò no té aplicació a vosaltres, posat que tots sabèu ben bé per què ho feu, y'ls grans aventatges qu'axò us representarà, y'l pervindre professional, depurat, lliure de preocupacions qu'axò us promet. Per que, com sabèu, la nostra ortografia es oficial y subvencionada, y, per tant, la millor de totes.»

Ja podiem suposar, encara que no'ns ho hagués dit el Diari, que'l discurs presidencial dels Jochs Florals de Beocia degué obtenir un èxit espatarrant, sobretot entre'ls guanyadors dels premis, que constituïen, juntament ab el Jurat, la majoria dels assistents. No n'hauria calgut d'altra entre gent tan disciplinada!

Els Jochs Florals de Mataró, celebrats també fa poques setmanes, han ofert molts punts de contacte ab els de Beocia. Han estat presidits pel senyor Pompèu Fabra, que ha trobat manera en el seu Discurs (1), tot parlant de Filologia, de contestar la nostra Conferència del Atenèu Barcelonès Emperó, axò sí, ho ha fet sense dirho y sense anomenarnos tan sols, per por, sens dubte, de donarnos massa importància; per que'l senyor Fabra es dels que creuen que, per a inutilisar un home, es suficient no parlarne. Y pot molt ben ésser que tinguin rahó's qu'axí pensin, per que del cas invers ne tenim plena evidència en el propi senyor Fabra, qui, cercant ferse una personalitat com a gramàtic, trobà dejorn la manera de fer parlar molt d'ell empenhentse la reforma de la nostra Llengua. Aleshores el senyor Fabra era un desconegut (científicament parlant) y conseguí cridar l'atenció del públich ab els seus atreviments ortogràfics y lingüístichs; y com sia que més endavant, ja reconegut com a filòlech, ha volgut assegurar la seva posició extremant les reformes y tractant d'imposarles a tots els catalans, es cosa de témer que, si convé al lluhiment personal del senyor Fabra, vinguin encara noves reformes del català; l'existència del qual talment sembla no tenir ja més rahó d'ésser, que donar al senyor Fabra lloch d'exercitar les seves facultats.

Y que'l senyor Fabra no deü estar, en tot cas, gayre lluny de mantenir una semblant creència, ve demostrat en el seu Discurs presidencial de Mataró, peça oratoria qu'hauria escaygut igualment bé als altres Jochs Florals qu'hem ressenyat abans. En

efecte, també'l senyor Fabra ha parlat d'enemichs: enemichs dels autors premiats, que també ho són d'ell. ¿Y quí són els nostres enemichs? ha demanat el senyor Fabra, al estil del altre president, el de Beocia. Senzillament: els enemichs del senyor Fabra y dels escriptors reformisants de Catalunya, són tots aquells que no han sabut veure en la reforma lingüística del senyor Fabra l'obra més perfecta que may hagi exit del seny humà.

Que'ns perdoni'l senyor Fabra: solament un concepte exageradíssim del seu propi valer, una mena d'exaltació al paroxisme de la seva vanitat, pot haverli suggerit una semblant idea. De no ésser axí, el senyor Fabra hauria vist que tant dret tenim nosaltres com ell a estimar la Llengua catalana; que si la forma de la nostra estimació es diversa de la d'ell y els que'l segueixen, no es axò una rahó, ni molt menys, per a que se'ns declari als uns enemichs dels altres; y, en fi, que per molt segur qu'estigui'l senyor Fabra de possehir el secret de no equivocar-se may, la crítica de tot lo qu'ell faci com a filòlech y com a gramàtic ha d'ésser permesa a tothom. Lo únich que'l senyor Fabra tindria en tot temps dret a exigir es que la crítica fos exercida d'una manera respectuosa. Y quan ademés fos dictada pel bon desig y amor a Catalunya, el senyor Fabra hauria d'esforçarse en trobar alguna forma d'agrahiment envers el crítich, considerant la feyna d'aquesta cosa útil y beneficiosa fins per a ell mateix; y la nostra Conferència no hauria degut, de cap manera, causarli la més petita mortificació.

Emperó'l senyor Fabra, a judicar pel seu Discurs, defuig tota mena de crítica, y prefereix entregarse a la dolça beatitut, a la suprema fruició d'una intangibilitat dogmàtica. Des de les altituts hont ha sabut col·locarse, gracies a un habilitós aprofitament del patriotisme de tots, ha degut ferse càrrech de la nostra Conferència com aquell qui sent un botzinar molestós. Degué palparse; se trobà megalítich y incommovible; y, ab un gest digne de Júpiter, ha declarat enemichs seus l'impertinent autor de la Conferència y tots els qui s'atreixin a ferli costat.

¡Magnífich de debò, el gest del senyor Fabra! Deü haver omplert de joia als seus amichs, que, segons la fórmula adoptada, deuen ésser també'ls seus admiradors. Per que quan s'arriba a la situació mental del senyor Fabra solament poden tenirse admiradors, y no's comprèn aleshores l'existència de cap mena d'esperit crítich.

Mes, heusaquí lo que diu Renan a propòsit d'axò: «L'extinction de l'esprit critique amène nécessairement le béotisme ou la frivolité». Y aquest ha estat el càstich que li ha correspost al senyor Fabra per rahó dels seus pecats antichs, dels quals no ha sabut esmenarse ab els anys.

En efecte, l'odi a la crítica ja li ve de lluny al senyor Fabra; y'l seu beocisme igualment. Cal no

(1) La llengua nacional; Filòlegs y poetas. Discurs presidencial llegit en els Jochs Florals de Mataró. («La Veu de Catalunya», del 2 d'agost de 1918.)

més recordar aquell «no estem per autoritats reconegudes» del temps inicial de la reforma lingüística. Aquelles autoritats reconegudes representaven precisament la crítica sanitosa y ben intencionada que podria aleshores haver reduhit a termes útils les aptituds filològiques del senyor Fabra y fins les seves aspiracions reformadores, si es qu'alguna cosa de rahonable contenien.

Emperò ha passat al nostre filòlech exactament lo que ja prevèu la fórmula de Renan. A la manca d'instint crítich del senyor Fabra s'es afegida d'una manera inevitable aquella grosseria d'esperit que constitueix el beocisme y de la qual se ressent tota l'obra gramatical del nostre reformador. Per que, si no hagués estat axí, el senyor Fabra hauria tingut la percepció justa d'allò que com a gramàtic li estava permès y d'allò altre que no entrava en les facultats d'ell ni de cap gramàtic; hauria comprès que la Filologia, com a ciencia, té un camp propi, y que, abans de tocar res en una Llengua viva, s'han de tenir en compte moltes altres consideracions a les que'l senyor Fabra no ha sabut donar valor; y, per últim, que quan un idioma, com passa ab el nostre, està encara anèmic y atuhit, y viu, en lo polítich y en lo social, com qui diu a precari dintre de Catalunya mateix, tota prudencia aconsella abstenir-se de trasbalsaments que poden arribar a comprometre l'existencia d'aquell. ¿Què'n treuria'l senyor Fabra de vinticinch, de cent, de mil escriptors que's produhissin correctament en el català qu'ell els recomana, si darrera d'aquests no venia tot el poble de Catalunya, si no havia conseguit despertar y interessar l'ànima catalana?

Donchs, axò és lo que nosaltres preteniem, respectuosament, fer veure al senyor Fabra en la nostra Conferencia; y axò es lo qu'ell s'ha empenyat en no veure. Nosaltres no hem regatejat may les consideracions que'l senyor Fabra mereix, ni hem dextat d'associarnos a actes d'homenatge que se li han dedicat; per que no hem volgut may desconèixer l'importancia dels seus treballs. Emperò, quan llealment hem cregut que calia advertir-lo de que no podiem seguir-lo més per hont ens duya, l'home se'ns ha redressat, en un impuls mal contingut de superbia, y'ns ha vingut a confondre ab la seva excomunió, declarantnos enemichs de Catalunya. ¿Quin dret té'l senyor Fabra per a procedir axí? ¿D'hont ha tret aquestes facultats que li permeten decidir de les amistats y de les enemistats, dels amors y dels odis entre'ls fills d'una mateixa Patria?

Decididament, el Discurs dels Jochs Florals de Mataró, obra del senyor Fabra, fa molt poch honor a aquest: en ell l'home de ciencia s'ha dextat, una vegada més, sobrepujar pel sectari, fent visibles d'una manera extraordinariament exemplar, y sense que l'autor del Discurs semblés sospitarho, les conseqüències de la seva manca d'instint

crítich. Per axò aquest Discurs li ha resultat al senyor Fabra tan prodigiosament semblant al del President dels Jochs Florals de Beocia, fins al punt de confondre l'un ab l'altre com si fossin un mateix y únich Discurs.

Més exlibris d'En J. Triadó

NA primera replega de *marques de biblioteca* dibuxades per En Triadó ens permeté compendre unes planes del primer volum de BIBLIOFILIA (1); les quals foren després el torment d'alguns coleccionistes freturosos de procurarse aytals exemplars, posat que quasi tots ells eren inèdits en el sentit de que no havien estat posats encara en circulació com a material coleccionable.

Avuy tractem de repetir la jugada (sense cap lley de malícia, s'enten), donant en les planes immediates (BIBLIOFILIA, 420 a-r) una nova sèrie d'*exlibris*, deguda al mateix artista. Aquestes marques son reveladores totes elles de l'excelencia d'En Triadó en aytal gènere; lo qual vé ademés demostrat pel fet de què sia ell, de segur, el dibuxant espanyol que més *exlibris* ha produhit. Deuen ja a aquestes hores arribar a la xifra de doscents.

Diàlechs de llibres

DIÀLECH TERCER Y DARRER (2)

L MARQUÈS. — Deu vos guart! ¿Se pot passar?

EL BIBLIÒFIL. — Entrèu, entrèu, amich me! Quant de temps sense vèureus! Ja pensava que us havieu mort...

EL MARQUÈS. — Potser no se n'ha mancat gayrel

EL BIBLIÒFIL. — ¿Y axò? ¿Tal vegada heu estat víctima d'un accident? ¿Vos haurà caygut al damunt la vostra llibreria, ab els milenars de volums per vós aplegats, y haurèu pogut témer per un moment qu'anaveu a quedar sepultat sota l'allau imponderable?

EL MARQUÈS. — No, bon amich, no! Les meves desgracies en el transcurs d'aquests dos anys que no'ns hem vist han estat d'altra mena. N'he passades de totes: no volguèu saberho! Mes avuy he pensat que, si venia a visitarvos, tal volta us trobaria propici a dexarme oblidar per uns instants, gracies a la vostra amable conversa, les greus tribulacions qu'han trastornat el curs de la meva

(1) BIBL., I, 512 a-v.

(2) Vegis el *Diàlech primer* en la col. 312 y'l *Diàlech segon* en la 371.

vida. Sí, amich! Aquí hont me veyèu, soch un home vençut!

EL BIBLIÒFIL. — Perdonèume, donchs... Per que no'n sabíà res absolutament! ¿Y què ha estat axò? Diguèume què us ha pasat, si el ferho no agrava la vostra pena.

EL MARQUÈS. — Nol! Més aviat m'aconhorta; emperò tinch molta por que la historia de la meua ruina us ha de resultar enutjosa.

EL BIBLIÒFIL. — Vos asseguro que no serà axí. La nostra vella amistat y'l bon recort que conservo de les vostres anteriors visites, fan que tinguin per a mi un gran interès les coses vostres.

EL MARQUÈS. — Quan, ara fa dos o tres anys, vaig venir per primera vegada a vèureus, era en un temps en que jo podia tenirme per un home de sort. La meua fàbrica treballava dia y nit, y la prosperitat dels meus negocis semblava encomanarse a totes les meves empreses: els cabals ja quantiosos que'm llegà'l meu pare s'havien augmentat extraordinàriament en les meves mans per medi d'afortunades combinacions financieres; el meu matrimoni ab una dòna rica m'havía posat en possessió d'un nou capital que jo vaig esmerçar en l'engrandiment de la meua industria per a augmentarne encara'ls rendiments; y, per fi, els primers temps de la guerra'm permeteren realisar grans negocis, enviant a França, sense regateig previ, una bona part de la meua producció. Tot axò havia arribat a ferme creure que'l món era meu, y que res no podia ja entrebancarme'ls passos fins a assolir les més altes esferes del diner y de la influencia. Havía obtingut, després de fàcils gestions, la concessió d'un títol nobiliari; y, pensant que la política acabaria de consagrar la meua personalitat cridantme a exercir algun càrrech públich, vaig decidirme a intervenir en aquella quan se'm presentés una favorable ocasió.

Mentrestant, jo m'havía acostumat a considerar la vida únicament pel seu costat fàcil. A les meves relacions de solter ab la bona societat barcelonina, s'havien afegit les que'l meu casament va procurar-me dintre l'aristocràcia. La meua casa's veyia freqüentada per un món elegant y platxeriós, que acudia a les festes que, ab qualsevol pretext, sabíà organisar la meua muller; tant, que'ls nostres salons havien arribat a donar el to en qüestions de moda una infinitat de vegades. Teniem criats y criades a desdir, *auto*, cavalls, llotja de propietat al Liceu. No mancava may el meu nom en la llista d'abonats a les *tournées* de la Guerrero, ni dexava d'acudir ab la meua família a totes les funcions de gala y a totes lss *corridos* de beneficencia. Per la meua part, era concurrent de cada nit al Casino, hont alternava dignament ab els representants més acreditats de la plutocràcia, entre'ls quals era personalment objecte de grans consideracions.

Si aquesta era la meua norma de vida ciutadana durant l'hivern, la decoració cambiava total-

ment ab l'arribada de l'estiu. De primer, era la *saison* a Vichy o en algun altre balneari de moda; veníà després el viatge a l'estranger; y, per últim, una estada d'algunes setmanes a Puigcerdà, hont teníem casa parada; fins que, ja començada la tardor, empeníem el retorn a ciutat per a reprendre altra volta la matexa vida de cada hivern. Axí s'anava desplegant, lluny de tota preocupació, mes també agena a tota ansia esperitual, la meua existencia d'home rich; essent objecte de l'enveja de molts y sentintla jo, en cambi, de lo dels altres, sobretot quan era cosa que pogués, al meu entendre, afegir esclat a la meua persona o procurar sonoritat al meu cognom.

A tot axò, vingué l'anunci d'unes eleccions generals per a Diputats a Corts, y'ls centres polítichs començaren a donar mostres d'activitat, segons es la costum d'aytals casos. Jo teníà alguns amichs que figuraven en la plana major del Club Reformador Nacionalista, y a ells me vaig dirigir procurant insinuarlos veladament els meus designis. A les primeres de cambi foren ells els que s'avençaren a ferme proposicions oferintse a parlar de mi, com a possible candidat, ab el Capítol del partit. Jo aleshores vaig assentir a què'm proposessin per a soci del Club, fentme, emperò, el desmenjat en quant a lo demés: «—No; jo no servexo per a home polítich: estich massa enfeynat... Únicament, si ab axò hagués de prestar un servey al país, consentiria en donar el meu nom per a lo que convinqués...» Els meus amichs aparentaren donar assentiment a les meves protestes; emperò, al cap de poch dies, ells matexos me digueren que'l Capítol havia manifestat molts desitjos de tenir una conferencia ab mi, per que's proposava demanarme un gran servey que la Patria m'hauría d'agrahir per sempre més. Jo, que no esperava altra cosa, vaig acudir a l'assentada: hi havia en el despatx del Director en Cap tots els prohoms del *reformadisme nacionalista*, y vaig ésser rebut entre ells ab les majors mostres de deferencia. Fou cosa aviat decidida: jo seria un dels candidats qu'en les properes eleccions el Club presentaria per la nostra ciutat. S'havía decidit entaular la lluyta, oposant a la candidatura dels enemichs un parell de noms del més alt prestigi; seria company meu de candidatura un jove advocat que, segons tothom deya, era una de les grans esperances del partit. Entre mi vaig pensar que'l meu nom, seguit del meu títol de Marquès, tampoch no havia de fer cap mal paper al costat del d'aquella gloria futura, sinó que, per lo contrari, afegiria un prestigi positiu al cartell electoral del Club.

Immediatament fou organizada la campanya de propaganda electoral. Vaig començar, per allò de que *nobleza obliga*, fentme inscriure per una forta quantitat en la subscripció que fou oberta per a subvenir a les despeses de les eleccions. La meua generositat fou comentada molt favorablement en

el cenacle dels prohoms, y algú va encarregar-se de dir-me que'l mateix Capítol havia declarat, en presència de molta gent, que constituïa una gran adquisició del partit reformador nacionalista el que un home com jo, d'una tan sòlida reputació entre les classes socials més elevades, s'hagués decidit a intervenir en política al servey dels ideals que'l Club sustentava.

Aquest anava a celebrar una serie de *meetings* per a fer la presentació dels candidats, en què cada hu de nosaltres havia d'exposar al cos electoral el programa del Club, des del nostre respectiu punt de vista. Jo, que may no he pogut presumir d'orador, vaig tenir de preocuparme tot seguit de la manera com podria sortir del pas: va semblarme que, axí y tot, no'm seria difícil fer també'l meu discurs, a condició d'escriure'l per endavant y apèndremel de memoria. Mes, no estant massa segur dels conceptes sobre què havia de versar la meua peroració, y tractant d'evitar ademés que algun altre dels candidats, al improvisar la seva, toqués els punts que jo'm preparava a dur estudiats, vaig parlar d'axò al jove advocat, company de candidatura. Aquest va prestar-se, ab tota bona voluntat, a corregir el meu discurs, afegintli conceptes, trayentne d'altres y consultant després ab el Director del partit els meus personals punts de vista, els quals foren sospesats y discutits ab suma atenció pel Comitè en plè y aprovats per aquest ab lleugers retocs.

Voldria, en gracia a la brevetat, excusarme de dirvos quants foren y de quina mena'ls incidents d'aquella campanya. Mes no puch ometre'l parlarvos expressament del trist paper que vaig haver de desempenyar, llegint en vint *meetings* diferents el mateix discurs, que de cap de les maneres no havia conseguit poder dir de memoria, per mancarme l'aplom necessari quan me veyia davant del públich que solia omplir el local hont l'acte tenia lloch. Per que, si'l local era un de nou cada vegada, no ho era una gran part del públich, que la constituïen els nostres matexos partidaris; per manera que, al produhir les darreres vegades el meu parlament, ja hi havia qui se'l tenia après y me'n repetia a chor les frases de més efecte, fenthi certes truferies que, com podèu compendre, no eren pas un motiu de goig per a mi. Y encara no fou aquesta la més gran mortificació que'm va procurar el pecat d'haver volgut intervenir en la vida pública: les campanyes de prempsa, des dels periòdichs dels partits enemichs del Club, assoliren una acritut que acabà per ferse intolerable. Jo no sé com els homes poden arribar a perdres de tal manera'l respecte; bastaria llegir les indignitats qu'aquells dies foren estampades en lletres d'impromptu, per a treuren la conseqüència de que tots els homes polítics, de tots els partits sense distinció, eren uns perfets miserables. A mi no'm va mancar tampoch la meua part d'oprobri, dexantme talment malparat, que ni

jo mateix m'hi reconexia. Tots els detalls de la meua vida privada (posat que la pública començava tot just) me foren trets a la vergonya: l'herència del meu pobre pare, antich naviler, era'l benefici obtingut fent el tràfeh dels negres; el meu matrimoni havia estat no més una combinació d'interessos, en què cada un dels contrayents havia prescindit de la moralitat del altre; els guanys que m'havia produhit la meua industria eren el resultat de l'exploació del meus obrers o el d'acaparaments realitzats per a lucrar ab la miseria del poble; les grans remeses a França eren, senzillament, negocis de contraban; fins el meu títol de Marquès hi tingué que veure: era comprat, y prou. Y axò darrer fou lo únich en què potser tenien una mica de rahó; si bé jo aleshores considerava que, dexant apart els drets de concessió pagats al tresor públich, aytal títol representava'l reconexement oficial dels meus merexements. En fi, entre aquestes coses y moltes altres fetes o dites públicament, y després dels tractes més o menys secrets que'm calgué tenir ab gent de la més baixa estofa, agenciant per medi de quantitats a voltes prou crescudes les bones disposicions electorals de certs cacichs de cafetí, arribarem al dia de les eleccions.

Foren molt disputades. En tot aquell dia'l meu *auto* no parà d'anar de col·legi en col·legi y del Club al Govern Civil, portantnos a mi y al meu jove company de candidatura, interessats en vetllar pel sagrat dret del sufragi y en vigilar la legalitat de la votació. Quan arribarem al vespre, y mentre s'anaven rebent els resultats parcials del recompte de vots, el nostre Club semblava talment un cau d'endemoniats. Els meus agents tenien l'encàrrech de portarme sense dilació certificats del escrutini en les respectives seccions. Al primer moment els resultats aparexien molt contradictoris; mes, de mica en mica, quan ja s'anaven tenint més notícies, se pogué veure que'ls nostres contraris ens duyen majoria. Se tractava de veure aleshores quin dels dos candidats del Club en la meua demarcació arreplegava'l lloch de minoria. Jo anava prenent nota febrósament dels resultats. Quan vaig conèixer la votació de la darrera secció que mancava, el total de vots que jo havia obtingut me donava l'avenatge d'uns quants centenars de sufragis sobre'l meu company, el jove advocat de gran avenir polítich. Era, donchs, jo qui resultava elegit Diputat per minoria, al costat dels dos candidats que havien presentat els nostres enemichs. El meu triomf, encara qu'aconseguit ab gran dispendi d'esforços y de diners, resultava evident ab les certificacions a la vista; y axí fou proclamat en els rotlles hont s'havia anat seguint el resultat de la lluyta. Molts dels concurrents se donaren pressa a felicitar-me. Mes algun dels conspicus, més expert en aquestes qüestions, no dexà d'insinuar alguns dubtes: calia esperar a veure les actes, per que, a vegades, algun error de computació... «—; Com es axò possi-

ble? No tinch, per ventura, els certificats als dits?»

El resultat que d'aquests se despenia vingué corroborat per les notícies dels nostres contraris, que publicava un dels seus periòdichs de la nit: ells tenien els dos llocs de majories; per al lloch de minoria havia sortit jo: el Marquès de la Font del Lleó. Mes, a pesar de tot, el nostre periòdich, en la fulla extraordinària que llençà aquell mateix vespre, dexava en dubitatiu el resultat de les eleccions per lo que's referia al jove advocat company meu y a mi. Vos diré que'l fet, si bé'm semblà un xich estrany, no va inspirarme cap recel: els redactors del periòdich tal volta no havien pogut conèixer els resultats de totes les seccions, tal com jo'ls conexia. Emperò, al tenir lloch, al cap de pocs dies, l'escrutini general, me va caure de sobte la bena dels ulls: les actes venien plenes de contradiccions ab els meus certificats y ab els resultats donats a llum pels contraris. Vaig veure aleshores clarament de lo que's tractava: se m'anava a escamotejar l'acta de Diputat, en profit del meu company de candidatura. La consideració més picant per a mi, era que jo havia carregat ab la despesa y que'l jove advocat, esperança del partit, se'n duya a favor seu l'elecció.

Tot seguit se'm va ocórrer que hi havia en axò motius suficients per a impugnar l'acta del meu company y, tal vegada, per a fer valdre'ls meus drets innoblement conculcats pels meus matexos correligionaris; y, a tal efecte, estava decidit a fer pública, d'una manera o altra, la meva protesta. Emperò al matí següent vaig rebre la visita del secretari particular del Capitost, encarregat per aquest de pregarme que passés, com més aviat millor, pel seu despatx. L'entrevista fou afectuosíssima y absolutament reservada. El nostre *leader* no cregué convenient descendir a certs detalls, com per exemple les esmenes evidents que apareixien en alguns documents de la passada elecció, ni aturarse a considerar la manera improcedent com era estat tractat en aquella un tan bon company de causa y una persona tan honorable com jo era; y plantejà directament l'assumpte en aquests termes, que conservo ben gravats encara en la meva memoria: «— Senyor Marquès: sento molt que'l nostre partit no hagi conseguit portarlo a vostè a les Corts, a pesar del meu gran desig y del interès que tots hi hem tingut. Jo soch el primer en deplorarho; mes, com a Director del partit, estich en el cas de fer una crida al patriotisme de vostè, demostrat en tantes altres ocasions, per a pregarli que dexi aquesta qüestió al albir del Comitè. Estigui seguríssim de que'l partit en pes sabrà agraïrli'l noble exemple de disciplina que ab això li donarà y'l qual li serà tingut en compte quan se presenti la ocasió; per que jo seré qui, ab més interès, procuraré que la nostra causa pugui beneficiarse dels grans serveys que vostè està en condicions de prestarli, cridantlo a ocupar el lloch de distinció que li pertoca.» Breu:

qu'en les paraules del Capitost me fou fàcil endevinar que'l Comitè devia haverse ocupat de mi y que tenia'l propòsit de donarme una Senaduria en les primeres eleccions d'aquesta mena que's celebressin. Era, donchs, qüestió de pendre un xich de paciència y esperar aquella oportunitat per a veure ab escreix satisfets els meus anhels.

Un cop hagué passada la febre de les eleccions, vaig començar a donarme compte de que'ls meus negocis no anaven pas tot lo bé que calia. El creixent malestar econòmic qu'era la conseqüència de la guerra; les demandes d'augment de salari per part dels obrers sobre'ls quals pesava l'encariment de les subsistències; y la crisi del cotó que, per dificultats oposades a la importació americana, havia fet qu'aquell'a primera materia pugés enormement de preu en el nostre mercat; foren les causes de que'l meu balanç d'aquell any resultés un veritable desastre. Per altra part, des de que'm trobava en possessió d'un títol de noblesa, el port de la meva casa s'era fet extraordinàriament dispendiós sobre lo que ja abans ho era. Tant la meva muller com els meus fills, semblaven dedicats expressament a multiplicar els compromisos socials que comportaven ineludibles despeses. A l'últim, després de considerar atentament la meva situació, vaig determinar-me a intervenir en les qüestions interiors de la meva llar, per a veure de posarhi un xich d'ordre; no era pas precis que'ns privéssim de res necessari: calia no més posar un límit a la disbauxa econòmica. Ab aquesta intenció vaig emprendre un dia als meus, per a dirlos, en resum, que's feya indispensable adoptar certes decisions, en interès de tots plegats: «— Per ma part (vaig dir), començaré per vendre els meus cavalls que, ben mirat, ja no'm servexen apenes, per que l'equitació devé una cosa exposada quan s'arriba als meus anys. Tu hauràs de limitar a un terme prudencial les teves despeses en robes (vaig dir a la meva dona), y veure també de prescindir d'alguna de les teves cambreres, que'm semblen excessives. Tu (vaig dir al fill gran), ja que no has sabut, en tants anys d'arrossegarte per les aules de l'Universitat, acabar la carrera de lleys, pendràs una colocació, ab la qual, no solament tindràs en lo futur una manera regular d'atendre a les teves necessitats, sinó que des d'ara't farà dexar aquesta inútil vida que portes, y que no vull saber en què has empleat fins avuy. Y tu (dirigintme al fill segon), quan hakis obtinguda a fi de curs la revàlida dels teus estudis, vindràs a la fàbrica a des-empenyar una de les places d'enginyer, procurant encarrerarte y veure si arribes algun dia a ésser el director-tècnich de la nostra industria. Cal que tots plegats hi posèm el coll, puix de lo contrari anirem depressa a la ruina. Haurèm de treure també la nena de les Dames Negres, per que es un colegi massa car; y ademés, que ja ella comença a tenir edat d'apendre com se porta una casa.» La meva muller fou la primera en contestar: «— Ja m'espe-

rava qu'alguns dia's vindries a contar coses que jo fa temps que tinch vistes. ¿Que't creus que no he compres que no't podies de cap manera permetre aquestes prodigalitats a què t'obliga la malehida política? ¿Y'ls llibres...? ¿què'n fas de tants llibres, que't costen una fortuna y que requeren ells tots sols una criada per a espolsarlos y per a que vagi darrera teu endreçant lo que tu desendreces, des de que t'ha agafat aquesta bogeria de remenar llibres a totes hores? Després, si val a parlar clarament, jo no veig per què tinch d'amohinar-me ab les coses teves; ni tu tampoch per què has de preocuparte de les meves, posat que tinch hisenda propia que'm permet de sobres mantenir al nivell degut la nostra casa, de la qual tu may no t'has cuydat fins aquí.» En qualsevol altra circumstancia, semblants paraules m'haurien produhit indignació, y l'esclat d'aquesta hauria pres, potser, formes violentes. Mes, la meua derrota electoral, qu'encara era un fet recent y de la qual no havia volgut donar explicacions als de casa, va trabar-me la llengua. Per altra part, me vingueren a la memoria certes indiscrecions relatives a la meua vida d'home mondà que havien aparegut en un periòdich enemich ab motiu de la lluyta electoral passada, y axò va fer-me percebre tota l'amargor del retret que enclofen les darreres paraules de ma muller. Decidint-me aleshores per desviar la conversa, vaig encarar-me bruscament ab el més gran dels meus fills: «— Y tu ¿què hi dius a tot axò? — Ja veuràs, papà: els hàbits adquirits no's muden tan fàcilment; sobretot quan s'es jove... No sè; emperò, francament, jo no'm veig ab cor de desempenyar en una oficina l'humil càrrech d'embruta-paper. — ¿Ah no? donchs t'hi hauràs d'acostumar per força! S'ha d'acabar aquest desordre del teu viure, aquest perdre nits y aquesta follia de dilapidar diners y salut. ¿Que't penses que no sé les moltes coses que de tu's contem? — Oh papà! si jo hagués degut fer cas de les que's contem de tu...!» Al oïr aquestes paraules, vaig sentir tota la meua sanch pujarse al cap; y, com mogut d'un poderós ressort, vaig alçar-me y a l'ensemps la mà per a abofetejar al desvergonyit del meu fill. Aquest va esquivar la meua escamesa, donant lloch a que sa mare y son germà s'interposessin. L'escena que seguí fou d'una violencia extremada; y la ferida que'm causà en ma dignitat de pare m'oprém encara'l cor, cada vegada que recordo aquells moments.

Emperò la lluyta estava ja entaulada y no m'era possible tornar enrera. La meua esposa trobà l'avi-nentesa de què'l fill gran acudís a sincerarse de les seves paraules, en presència d'ella y del altre fill: realment, ell no havia tingut intenció de donar a la seva defensa aquell ayre de cinisme agressiu que jo hi havia volgut veure. Vaig dexar-me aplacar; y ell, en cambi, semblà resignarse de bon grat a entrar de caxer-pagador en les oficines de *La Groenlandesa*. El gerent d'aquesta societat era amic meu y no

tingué cap dificultat en destinar a aquella plaça'l meu fill, mitjançant la fiança que jo, com era natural, vaig prestar incondicionalment.

En quant al meu fill segon, aquell estiu va tenir acabats brillantment els seus estudis; y, ja en possessió del seu títol d'enginyer industrial, va fer-se immediatament càrrech del lloch que li tenia destinat en la fàbrica, distingint-se depressa per la seva inteligencia, la seva voluntat en el treball y un gran sentit pràctic que li auguraven un magnífich per-vindre.

En aquestes, els periòdichs començaren a parlar de les per mi tan esperades eleccions senatorials. El Club Reformador Nacionalista a què jo pertanyia's preocupa tot seguit dels preliminars de la campanya. Jo tenia la meua confiança posada en la paraula del nostre Capdill, y no vaig dubtar ni un sol moment de què, en la combinació de candidats que'l Club se proposava fer votar pels seus compromissaris, el meu nom seria l'indicat per a Senador de les Societats Econòmiques. Estava tan segur d'axò, que no vaig creure prudent presentar-me al susdit personatge a ferli memoria de la seva promesa; va semblar-me que seria aquest un pas poch delicat, y vaig decidir esperar des de casa'ls esdeveniments, que, de totes maneres, havien de satisfer una de les meves més vehements aspiracions.

Ademés, hi havia una altra circumstancia que m'aconsellava per aquells dies que romangués a casa meua. Havia rebut pel correu interior un escrit anònim en què m'eren denunciades certes particularitats qu'afectaven a la meua tranquil·litat conjugal. La veritat es que jo no m'havia preocupat may de seguir les petjades de la meua muller. Era'l nostre un interior poch amanyagador, en el qual el bloch familiar fluctuava sense cohesió, com si's tractés d'una gran casa de dispeses, muntada ab tot luxe, emperò sense l'aglutinant moral que fa de la vida de familia un refugi inexpugnable y un redós aconhortador. Jo tenia'ls meus amichs fóra de casa, en el Casino, en el Club: a tot arrèu hont lo que se'n diu el gran món me brindava l'atractiu d'una vetlla agradable, passada lluny de tota preocupació y sense cap dels petits escrúpols de conciencia que poden enterbolir el goig de viure. La meua esposa, qu'era de no sé quantes Junes de Dames y *Roperos*, tenia també les seves visites, que rebia y tornava pel seu compte, fent-se acompanyar d'algunes amigues, que jo havia més aviat tingut interès en no conèixer. Tot lo que l'anònim me deya era, donchs, perfectament possible: tenia ella, com jo mateix, més llibertat de la que'ns hauria calgut a cada hu per a morirnos sobtadament, sense que l'altre se n'enterés en tres dies. Tot seguit vaig fixar el meu plan: la primera cosa que'm calia fer era interrogar discretament els criats per a enterarme de les entrades y exides de la senyora. Començaria pel meu cambrer, en qui jo tenia alguna

confiança. Als primers entretocs, me semblà com si aquest m'endevinés la intenció y com si, además, tingués alguna cosa per dir-me, qu'ell per prudència no s'atrevia a manifestar. Vaig conduhir hàbilment l'interrogatori; y, després de moltes protestes de que ab les seves revelacions no volia perjudicar ni a la senyora ni a mi, acabà per explicar-me les anades y vingudes de cert *gentleman*, fill de certs Comtes que no vénen al cas, ab qui la meva dòna tenia una familiaritat que no semblava justificar del tot un llunyà parentiu qu'aquell invocava, y que li permetia entrar a casa meua en dies y hores que no eren dels destinats per ella a rebre les visites. El ciat feu més encara: m'aconsellà que procurés escorcollar el *secrétaire* de la senyora, hont aquesta solia guardar els seus papers, entre'ls quals era fàcil que jo trobés manera de saber ben bé lo que m'interessava. Vaig resoldre seguir aquest camí: mes, lo que de primer me calia, per a poder obrir el moble en qüestió, era tenirne la clau; y aquesta la meua muller no la dexava un sol moment mentre era a casa y se l'enduyà quan se n'anava. Emperò'l servidor oficiós, al ferli avinent aquesta dificultat, va creure que'm podria facilitar el meu propòsit, gracies a un cert ascendent qu'ell estava segur de tenir sobre la cambra de la senyora: aquesta serventa podria de nit obtenir la desitjada clau, sense que se n'adongués la seva propietaria. Tot quedaria reduhit després a ferne treure una reproducció per un manyà hàbil, el qual la podria enllestir en l'espai d'algunes hores. Semblantme bé, vaig encarregar al meu confident que ho posés en pràctica ab totes les precaucions que requeria una qüestió tan delicada. Als pochs dies tenia ja en poder meu el diabòlic enginy mediant el qual anava a procurarme'l testimoni cert de la meua deshonra: ja no mancava sinó obrir el *secrétaire*, aprofitant una ocasió en que la meua muller fos fóra de casa. Quan, l'endemà mateix, s'oferí l'oportunitat, vaig poderme donar compte, per mos propis ulls, de l'existència de certes lletres del *Condesito*; correspondència que vaig examinar ràpidament, convencentme tot seguit de què allò que jo més podia témer, era, per ma dissort, quelcom més qu'una cosa hipotètica. Febrós, tremolant d'ira, vaig considerar la transcendència d'aquell moment: me semblava estar sota la influencia d'un mal somni. Mes, gracies a una reacció del meu esperit, vaig tenir esma per a tornar a dexar les cartes delatores allà hont eren, restablint l'ordre en l'interior del moble; el qual vaig tancar altra vegada, reservantme l'espai d'aquella nit abans de pendre una determinació.

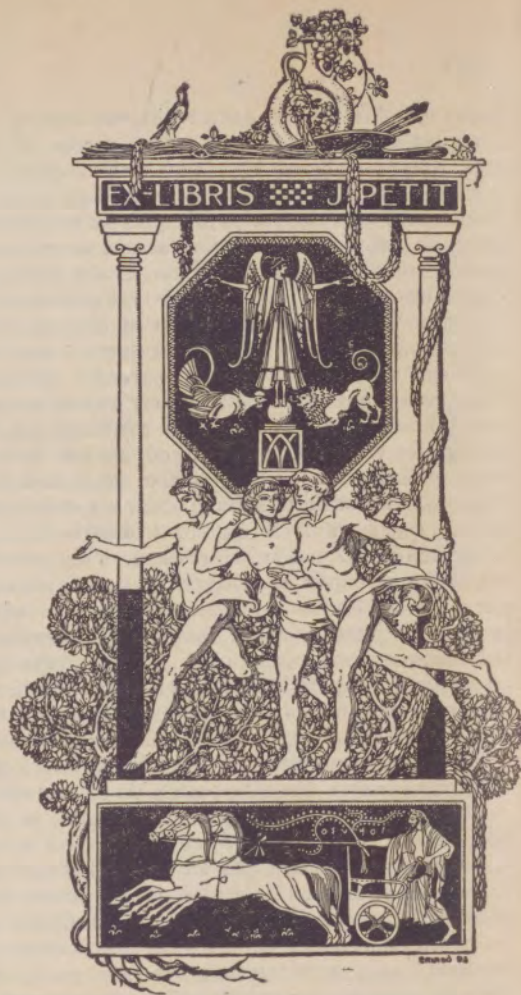
Aquesta fou la de no dir ni fer res, durant alguns dies. Y la rahó principal n'era lo següent: mancava una setmana tan sols per a la elecció de Senadors, en la qual jo estava tan interessat; era evident qu'un escàndol de la índole del que s'havia de produhir al primer pas que jo intentés contra la

muller infidel, podria tirar per terra tota combinació que's pogués fer a base del meu nom: no s'inclou axí com axí en candidatura, per a un càrrech públich tan respectable, la persona l'honra de la qual està en litigi. Per axò resolguí esperar. Y foren, vos ho ben asseguro, aquells vuyt dies, l'expiació de tota la meua vida d'home despreocupat y *bon vivant*: no'ls desitjaria a ningú, ni a aquell per a qui, després de tot, la sospita de la seva deshonra resultés mancada de fonament.

Y dich axò, per que, segons anirèu veyent, estich lluny, avuy per avuy, de tenir cap certesa sobre'l fet de la meua muller. ¿Fou precipitació meua'l judicar com vaig ferho y obrar de la manera com vaig obrar? Tal volta sí! Y aquest dubte es actualment per a mi un corcò més cruel que no ho fóra la completa certitut d'haver estat enganyat. Si aquesta certesa jo tingués, la culpa de totes les desgracies que després m'han ocorregut pesaria quasi íntegrament sobre la meua muller; mes avuy puch pensar (y hi ha moments en que axí ho penso) que tal vegada tota la culpa la tingui jo. Mes, dexèume seguir ordenadament la relació dels fets que m'he proposat contarvos.

Aquelles eleccions senatorials havien de durme una nova decepció, definitiva aquesta vegada, per tot lo que, de prop o de lluny, té alguna cosa a veure ab la política, de la qual jo penso des d'aleshores qu'es l'art de corrompre'ls pobles sots pretext de governarlos. Ja fos per que jo no m'hagués mogut oportunament, acudint a les tertulies del Club y procurant intervenir en la formació del cartipag electoral, o ja per que'l Capitost no tingués per a res en compte la promesa que m'havia feta (y axò darrer es avuy lo que més me decanto a creure), el cas es que de mi no se'n va resar ni poch ni molt en les combinacions polítiques d'aquells dies. Y quan arribà'l de l'elecció, les Econòmiques elegiren Senador precisament al més irreconciliable dels meus competidors mercantils, del qual m'allunyaven antichs ressentiments; y fou axò encara una no petita mortificació d'amor propi, afegida a la ja prou dolorosa de veurem defraudat en les meves ilusions.

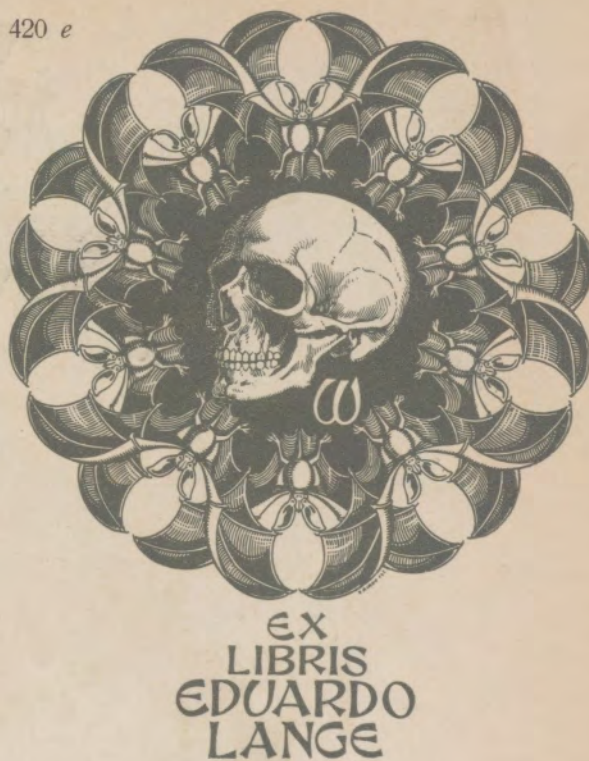
Aquest fet, doblement irritant, m'exasperà de tal manera, que jo crech ésser degut a aquell meu estat excepcional el desacert, l'apassionament, millor dit, ab que vaig procedir en el meu assumpte domèstich. Vaig començar per presentar a la Curia una demanda de divorci en tota regla, fundantme en la infidelitat de la meua muller, provada d'una manera especial pels documents qu'una diligència ulterior havia de procurarme. Aquesta diligència, que fou duta a terme immediatament per un notari assistit de testimonis (fenthi venir també'l fill dels Comtes, al qual no vaig explicar per endavant, com se comprèn, l'objecte d'enviarlo a cercar), consistí en fer obrir el famós pupitre en que jo havia vist les cartes provatories del delict que's

420 d

420 e

420 f

420 g

420 h

420 i

EXLIBRIS MODERNS, per *J. Triadó*

420 j.

420 k

420 l

EXLIBRIS MODERNS, per J. Triadó

420 *m*

420 *n*

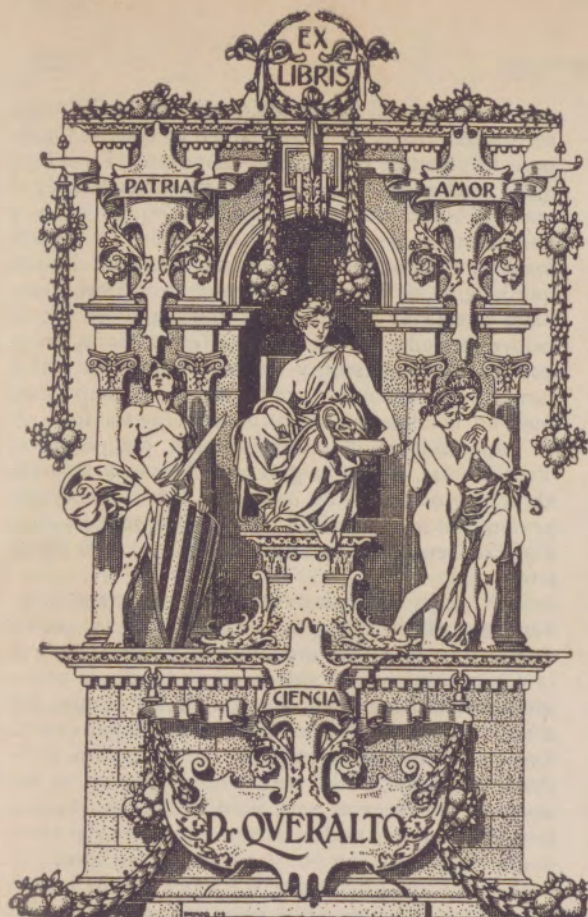

420 *o*

EXLIBRIS MODERNS, per *J. Triadó*

420 p

420 q

420 r

EXLIBRIS MODERNS, per J. Triadó

persegua. Les cartes hi eren, en efecte, sense mancarhi una sola. El funcionari va ferse càrrech d'elles, després d'axecar el testimoni corresponent del acte que acabava de tenir lloch. ¡Quina temeritat havia estat la meua, y com havia de tornar-se contra mi, de retop!

La meua muller, poca estona després del examen notarial del seu escriptori, m'envià la seva cambra per a ferme dir que, si jo no li manava lo contrari, se n'aniria quell dematí mateix a casa dels seus pares. Li vaig respondre que podia ferho quan volgués. Se'n va anar, en efecte, enduhentsen totes les seves joyes, les robes y fins les criades. Quedarem no més a casa jo y'l meu cambrer. Y aquell dia no vaig tenir altre recurs qu'anarmen a dinar, tot sol, a la fonda. Al cap de dos dies, me fou notificada una demanda judicial, instada per la meua muller, a propòsit dels seus béns; y axò'm feu comprendre immediatament qu'anava a començar entre ella y jo una guerra a ultrança, els resultats de la qual era molt difícil preveure aleshores. En efecte: anava a lluytar al costat de la meua esposa, ofesa en la seva dignitat per l'escàndol d'haver fet venir el notari a casa y avergonyintla en presència d'estranyes, tot l'urç del llinatge quatre voltes secular dels Blanch de Rocasalada, entre'ls ascendents del qual se compta aquell famós Tirant lo Blanch, qu'arribà a ésser príncep de no sé quin Imperi; historia que's sabien de memoria tots els membres, joves y vells, de la familia.

Fòra la meua muller de casa y ocupats, com abans he dit, els meus dos fills, jo vaig posarme també de ferm al treball, tractant d'acudir des del meu despatx a remeyar en lo possible la situació cada vegada més compromesa dels meus negocis. Mes, per aquells dies se produí un fet que m'havia d'afectar considerablement en el doble aspecte moral y material. El meu fill gran dexà de comparèxer un dilluns al matí a les oficines de *La Groenlandesa*. El caxer principal, que tenia aquell sota'l seu comanament, féu demanarlo a casa meua per telèfon, en ocasió que jo encara no havia sortit per a anarmen a la fàbrica. Aleshores me vaig enterar de que aquella nit no havia vingut a dormir y de que'l dia abans havia sortit de casa en un *auto* de lloguer, enduhentsen alguns voluminosos paquets curosament embolicats. Mentre estava fent aquestes averiguacions, altre cop de telèfon del caxer de *La Groenlandesa* que'm demanava a mi mateix: era per a dirme qu'en aquell moment acabava d'observar un desfalc considerable en els diners de la Companyia, y pregantme que hi anés per a posarme d'acort ab el gerent. Vaig acudirhi volant en el meu *auto*. La desgracia era del tot certa: aquell mal-cap del meu fill n'havia feta una de les seves, més difícil de reparar que totes les altres. Havien desaparegut de la caxa sobre trenta mil duros. La policia, posada en moviment tot seguit, no pogué fins al cap d'alguns dies averiguar que la desaparici-

ció del meu fill havia coincidit ab la de certa senyoreta, artista de *variétés*, ab la qual se'l veyia molt freqüentment feya una temporada. En resum, que'l mal aconsellat del meu fill havia emprès el camí d'Amèrica fentse despatxar papers falsos y enduhentsen, no tan sols els diners de *La Groenlandesa*, sinó, además, una certa suma en bitllets que jo tenia en un calaix del meu escriptori, destinada a satisfer les despeses peremptories. Me va caldre immediatament acudir a fer vàlida la fiança que jo havia prestat, y les cent cinquanta mil y tantes pessetes foren pagades del meu compte corrent en el Banc; trobantme, d'aquesta feta, en la impossibilitat d'atendre'ls meus compromisos. Tant fou axí, que'm vaig veure obligat a sollicitar algunes pròrrogues, les quals me foren concedides per lo notori y justificat de la causa; mes no dexà d'afectar en gran manera, tot axò, al meu crèdit comercial.

Els meus plets domèstichs, mentrestant, anaven fent el seu curs. De moment, ja va quedar descartada la meua demanda de divorci, per que la correspondencia ocupada en poder de la meua muller no donava lloch, a criteri del Tribunal, per a seguir avant l'actuació. En efecte, fos per que en l'espai d'aquells dies entre la meua requisita clandestina y la recullida notarial dels papers, se fos operada en aquests una habillíssima substitució, posant en lloch de les cartes que jo havia vist y llegit altres cartes en que'ls matexos conceptes perdien tota força provatoria; o fos per que hi hagués mediat per part meua una ofuscació que'm feu llegir en aquelles lo qu'en realitat no deyen, el resultat hagué d'ésser, com he dit, que la Curia desestimà la meua petició.

En cambi, la de la meua dòna portava, desgraciadament, camí de prosperar; per que, de fet, per molts que fossin els motius pels quals jo pogués desitjar separarme d'ella, eren molts més els qu'ella podia invocar per a separarse de mi. Casualment, el lletrat a qui la meua esposa havia conferida la seva representació, era aquell jove advocat, company de causa y consoci del Club, al costat del qual jo m'havia presentat a la lluyta en aquelles malehides eleccions per a Diputats a Corts. Si en aquella ocasió era ja tingut com una esperança del partit, ara m'anava a tocar a mi d'apreciar la seva entremaliadura com a llegista. Tots els recursos de que pogué fer ús per a posar en evidència'l meu poch recomanable comportament marital, foren per ell successivament utilitzats. Comparegueren a declarar en el procés (y ningú, per ventura, no va ferho per afavorirme) molts dels meus antichs companys d'aventures; vingueren també'ls empleats del Casino; passà després per les taules del jutjat gent de tota mena, ab la qual a voltes no havia tingut més relació que la d'uns moments tot passant: *croupiers*, dames elegants, cambres de *music-hall*, cotxers, cirabotes... que

sé jo! Y resultava que tots me conexien, tots... y jo a molts d'ells ni recordava haverlos vist en ma vida! Així van esserme computades, hora per hora, les vetlles passades fóra de casa fins a ben avengeada la nit; les meves visites de pura deferència a les artistes del Liceu en llurs *camerinos*; els rams de flors pagats per subscripció entre'ls companys de llotja ab ocasió d'alguna *serata d'onore*; tot, en una paraula. La meva fama era molt pitjor que'ls meus fets; y per axò aquell procés fou com un judici inexorable de la meua personalitat moral, en el que pogueren veures, ampliats y exagerats fins a lo incommensurable, tots els meus defectes, y hont no's parlà tan solament de cap de les meves bones qualitats, si es que may n'he tinguda alguna; cosa de la qual he acabat fins per dubtar. La perspectiva, donchs, del resultat que m'esperava en la sollicitud de divorci entaulada per la meua muller, no era pas gens falaguera. La temeritat d'haver posat en dubte l'honra d'ella, solament podia ésser purgada ab la meua propia deshonra.

Mentrestant, la situació de la meua fàbrica anava diàriament agravantse. S'havia introduhit el desordre entre'ls meus obrers, y llur malestar s'havia començat a traduhir en forma de reclamacions de tota mena. Aviat seguiren els actes d'indisciplina, individual primerament y colectiva poch després. A les d'aquesta categoria més greu acudí'l meu fill, conseguint apaybar l'excitació que s'havia produhit en algunes seccions, principalment aquelles en que treballaven dones, que sempre, per instint, són en les fàbriques les més revolucionaries. La veritat sia dita: en el fons, obrers y obreres tenien rahó que'ls sobrava; emperò la culpa no era meua ni de ningú: el cotó arribava ab força irregularitat y fins, a voltes, en mancava per a fer treballar totes les màquines; s'havien degut establir torns de gent parada y, per lo tant, les setmanades havien estat proporcionalment reduhides. Y lo pitjor de tot era que no hi havia remey mentre no s'acabés la guerra y la feyna no pogués tornar a regularisarse.

A l'últim, el conflicte esclatà: fou a pretext d'algunes disposicions que'm vegí obligat a pendre, respecte de certs abusos que ja s'eren fets tradicionals a casa meua. Quan el negoci era abundant, la meua tolerancia en aquelles qüestions havia estat, fins, un poch excessiva; mes, donades les noves circumstancies, me paregué indispensable posarhi remey ab mà forta. Donades les ordres al majordom y als encarregats de secció per a implantar les modificacions sense més demora, el personal les rebé a desgrat; y, l'endemà, una part dels treballadors ja no volgueren entrar a la feyna, disposats a no ferho mentre no fossin derogades les noves disposicions. Emperò jo reputava ineludible l'establiment de les matexes, y vaig decidir mantenirme enèrgicament en la meua actitud, fossin quines fossin les conseqüencies. L'agitació del obrers,

lluny de cessar, va anar augmentant encara en els dies següents: s'afegiren als que havien dextat la feyna, els operaris d'altres departaments als quals no afectaven per a rès les reformes introduhides. Emperò aquests ja demanaven altres coses: volien augment de sou y una nova reglamentació del treball. Se veyà clar que la cosa s'anava complicant d'un dia al altre y qu'acabarí per pendre una forma aguda de conflicte social. La vaga, en aquells moments, s'era feta quasi total en la meua fàbrica.

Y, en efecte, la Cooperació Obrera havia prè cartes en la qüestió y decidit posarse al costat dels vaguistes. Aquests, convenientment alligonats pels directors del susdit organisme, convocaren un *meeting* en el qual, entremig dels tòpics acostumats, ompliren el meu nom d'invectives, senyalant-me com a burgès explotador de la classe obrera; essent després donada lectura al document que se m'havia de dirigir, especificant les condicions en què, únicament, rependrien el treball.

L'escrit en qüestió va esserme entregat l'endemà mateix. Vaig fer cridar el majordom, home lleal que s'havia envellit al servey de la meua casa, y, en presencia també del meu fill, examinarem les demandes dels obrers, ben disposat per part meua a acceptarles en tot quant fos possible. Mes no hi hagué lloch ni de pensarho. Les extremades exigencies dels vaguistes feyen insoluble el conflicte: volien la supressió d'unes màquines darrerament instalades que, per ésser de major rendiment, en causa, segons ells, de que la feyna hagués escassejat aquella temporada; també demanaven que fossin substituïts els caps de feyna actuals pels que'ls matexos obrers en cada secció s'elegirien; y, per fi, exigien la destitució del majordom per que, segons afirmaven, no tractava ab el degut respecte als treballadors. La meua resposta fou categòrica y que no acceptava de cap manera aquelles impositions; prevenint a tots els obrers que'l dilluns immediat seria oberta la fàbrica a l'hora de costum, que's pendria en les condicions d'abans a tothom que's presentés y que'ls que no acudissin a ocupar el seu lloch podien considerarse despatxats definitivament.

Jo'm refiava de què, davant de la meua ferma resolució, rependrien el treball una bona part dels antics obrers de la fàbrica, entre'ls quals n'hi havia que feya cinquanta anys que hi eren y m'havien vist d'infant tressar per entremig de les màquines, prenent part en els seus jochs quan encara ells no eren més qu'aprenents. N'hi havia d'altres que, per haver rebut atencions personals meves en situacions apurades y subsidis en ocasió de malalties, venien obligats moralment a posarse al meu costat, sens perjudici d'obtenir aquelles concessions que'm semblesin equitatives. Emperò no hi hagué rès d'axò; y quan, el dilluns, vaig presentarme a la fàbrica, me tocà rebre'l desengany de veure que no havia comparegut a la feyna cap dels

treballadors. La gratitut es una cosa que's sent no més individualment; y no pesa per rès en les resolucions de les multituts. Jo vaig fer acte de presència en la fàbrica tot aquell dia. Y lo mateix els dies següents; fins que tingué lloch el fet tràgich qu'ara vaig a contarvos.

Era ja'l sisè dia que passavem en aquella situació. Vaig concórrer també al meu despatx per a estudiar ab el meu fill y'l majordom la resolució que més convenia pendre. Jo estava fins decidit, si calia, a tancar temporalment la fàbrica. Emperò'l meu fill dissentí d'aquesta opinió: «—No, papà sobretot no ho facis, per aral Pensa qu'axò valdria tant com dèxar en la miseria a moltes families: els joves, més o menys aviat, podrien trobar feyna en altres fàbriques; emperò ¿y'ls vells? ¿què fóra de tants com ne tenim, que s'han fet vells a casa, y que a nosaltres, axí y tot, ens servexen, suplint ab zel y ab la pràctica de tants anys la mimva de les seves forces? Aquests no podrien anar en lloch, per que cap fabricant no voldria encarregar-se dels que ja ell tindria des del primer moment per invàlids. Y'ls que, essent marit, muller y fills d'una mateixa família, treballen tots a casa ¿ahont trobarien manera de llogarse aplegats? Haurien de dispersarse, treballant uns aquí, altres allà, en hores diverses, y acabant per no veures en tot l'any junts, ni menjant may tots al voltant de la mateixa taula. Espérat, papà, a pendre una semblant determinació! Potser si poguéssim, a molts d'ells, parlarlos de jo a tu, ens dirien que fan vaga per imposició de gent de fóra de casa; y que ja n'estàn cansats ells, y que volen tornar, com més aviat millor, a la feyna. Estich segur de que molts a mi m'ho dirien, tot axò; per què ab mi tindrien prou confiança per a dir-mho. ¿Y per què no hauriem de provarho? ¿Què't sembla si jo, ab el majordom, me'n anés a veure, un per un, els que tenim per més adictes, y fins els altres, els que s'han mostrat més intransigents y han coaccionat les voluntats dels demés? ¿Per què no haurien d'escoltar tots ells les meves bones rahons, y no hauria jo de ferlos entendre que, dèxant amor-propis de banda, el nostre plet podria ésser objecte d'una transacció amistosa, y qu'axò es lo que ns convé a tots, a ells com a nosaltres? » El majordom movia'l cap lentament, significat la seva poca confiança en l'èxit de lo que's proposava'l meu fill. Mes aquest insistí Jo'm vaig sentir guanyat pel generós optimisme del jove, y vaig acabar acceptant la seva idea d'intentar una entrevista ab els caps més coneguts de la vaga, per a veure si fóra possible trobar una base de conciliació. Fou convingut, donchs, que l'endemà mateix el meu fill, acompanyat del majordom, faria'ls passos convenients per a obtenir dels obrers una actitud més favorable. Eren ja les nou del vespre quan anavem tots tres a eixir de la fàbrica. Me disposava ab el meu fill a pendre l'*auto*, que com els altres dies ens devia estar esperant,

quan el porter va dir-me que'l vehícol no havia comparegut encara aquell vespre. Vaig fer que preguntés a casa per telèfon, y la resposta fou que l'*auto* havia sortit d'allà a l'hora acostumada. Esperarem mitja hora més. Emperò a l'últim, considerant que pel camí podia haver succehit al carruatge qualsevol desperfecte, y qui sab a quina hora's presentaria, ens resolguem a sortir y anar fins a la propera línia dels tramvies.

El carrer aparexia molt fosch: el vent havia degut apagar els fanals de gas en tot aquell indret. Caminant quasi d'esma, arribarem a la cantonada de la fàbrica, mentre jo acabava de fer al meu fill y al majordom, que'm duyen entremig, les darreres recomanacions per a la missió que s'anaven a emprendre l'endemà. De sobte, sento una mena de ràfega passarme aprop de les orelles, seguida d'una serie de detonacions que procedien, a dreta y a esquerra, dels dos extrems del carrer que'n disposavem a atravessar. Els trets anaven evidentment dirigits contra nosaltres. La sorpresa va dèxarme com paralisat; y van transcórrer uns instants, abans no'm donguí compte de que'l majordom jeya estès als meus peus, en tant que'l meu fill se'm repenjava del braç y acabava també per dèxarse caure a terra, exclamant: «— Estich ferit! »

En aquell moment vaig sentir el soroll del *auto* que, per fi, arribava. Quan va passar prop de nosaltres, el *chauffeur* me reconegué y s'aturà tot seguit. Començaren aleshores a comparèxer alguns vehins o transeunts, que devien haver ohit les detonacions. Uns m'ajudaren a posar el meu fill, sense sentits, dintre l'*auto*. En quant al majordom, romaní immòbil en la mateixa posició en qu'era caygut: els que l'examinaren van donarlo per mort; y, a pes de braços, l'entraren a la fàbrica, en la porta de la qual començava aleshores a treure'l cap el porter, inquirint què havien estat aquells trets d'armes de foch.

Jo aleshores, preocupantme no més del meu fill, vaig donar ordre de correr a tota velocitat cap a casa, hont vaig ferlo posar, encara sense conexement, en el seu llit. L'*auto* tornà a eixir immediatament a cercar metges, reunintse dos o tres molt aviat, que procediren al examen del ferit. Aquest examen posà de manifest que'l seu estat era gravísim: l'infortunat tenia dues ferides necessàriament mortals, y no hi havia cap esperança. Se procedí urgentment a administrarli's Sants Olis, sense que recobrés els senys més que per intervals molt curts: l'un colapse era seguit immediatament del altre. Per un moment va obrir els ulls y semblà reconèxerme. Girà l'esguart a l'altra part del llit; y'l tornà cap a mi, dihent ab veu apenes perceptible: «— Y la mamà... no ve? »

Ah, malaventurat de mi! També, també jo hi havia pensat en la seva mare! Mes ¿còm podia jo decidir-me a fer venir a prop meu la que ja sols era per a mi un irreconciliable enemich? Emperò, vist

el desig del meu fill moribund, vaig donar ordre al *chauffeur* de que anés tot seguit a casa de la senyora, dihentli, paraula per paraula, que si desitjava veure'l seu fill ab vida, que vingué sense perdre un segon, y que podí ferho sense recel, per que'm comprometia a retirar-me axí qu'ella arribés. Avuy jo mateix m'indigno de la meua burda incomprensió del cor d'una mare, quan, en aquelles circumstancies, vaig creure que sols la seguretat de no veurem a mi la decidiria a venir a cloure'ls ulls al fill de les seves entranyes.

Aquest dexà d'existir cap a la matinada, després d'una agonia que fou per a mi'l més crudel dels martiris. Aleshores vaig abandonar-me a la magnitud de la meua pena, dexant-me caure, com un inconscient, sobre un sofà de la cambra immediata. Me sentia el cap enterbolit y no atinava a posar ordre en els meus pensaments; y mos membres lassats me reclamaven un repòs que l'agitació del meu esperit els refusava. Vingueren a treurem d'aquell estat d'embrutiment, per a dir-me que la senyora acabava d'arribar, acompanyada de la meua filla. Ja sabia, donchs, lo que'm pertocava fer, volent mantenir la meua paraula. Des del meu refugi vaig poder sentir els planys de la mare desolada y'ls plors de la criatura que, als seus catorze anys, veyá desaparèixer el germà predilecte, company encara ahir dels seus jochs de nena mimada. Me fou impossible dominarme per més temps: y, alçant-me del sofà, vaig precipitar-me afollat cap a la cambra del fill mort, just per a poder veure com per l'altra porta s'enduyen el cos rígid de la meua muller, a la que havia sobrevingut un desmay, seguida per la nostra filla, presa també d'incomportable desesperació. Aquesta dolorosa escena, en que jo mateix havia volgut reservarme un paper passiu, va produhir-me una tan fonda impressió, que per una estona no'm vaig moure del llindar de la porta, hont me trobava davant del pobre fill mort. Al poch temps vaig percebre l'arrencada del *auto* en que marxaven les dones; y quan el soroll trepidant del carruatge va acabar de perdres en la llunyania, vaig experimentar una extranya sensació de buydor en el meu cor. Quedava sol, completament sol,... sol per sempre més!

Fins a l'hora del enterrament, que fou l'endemà, no vaig voler rebre a ningú. Havia manat que la manifestació de dol compregués també'l desgraciat majordom; ja qu'ell y'l meu fill havien trobat la mort per la mateixa causa, volia que'ls meus sentiments de pare y'l meu agraïment pòstum al servidor lleal trobessin una expressió idèntica en l'acte del sepeli. Aquest se vegé molt concorregut, per que la nova del atentat s'havia estès ràpidament, motivant un fort sentiment d'execració contra'ls criminals y una viva pietat per les víctimes. Formaren part de la comitiva quasi tots els obrers de la fàbrica; y va proporcionar-me algun consol veure que'ls matexos que tres dies abans no

havien dubtat en omplirme d'improperis, després, al presenciar la meua desgracia, me fessin la mercé de considerar-me un home igual qu'ells. També les treballadores havien trobat la manera, per part seva, de retre un delicat homenatge mortuori al meu fill, portant abans a casa meua gran quantitat de flors ab les quals elles matexes cobriren quasi materialment el túmul y la cambra.

A tot axò, la justícia havia ja avençades les seves funcions, encaminades a descobrir els autors del acte criminal de què havien estat víctimes dues persones de casa meua. Vingué'l jutge a interrogarme sobre'ls fets, sotmetent després a interrogatori'ls meus criats, y especialment al *chauffeur*, a fi de què expliqués per quina rahó la nit del crim no havia acudit a la fàbrica, com els altres dies, a l'hora que jo'n solia sortir. La seva declaració posà de manifest un detall fins aleshores ignorat: poch moments abans de sortir de casa, havia rebut ordre pel telèfon de que, en lloch de venirme a esperar a la fàbrica, anés a cercarme al Foment, hont jo havia degut anar per a una reunió; quan, ja cansat d'esperarse, averiguà que no hi havia aytal reunió, pensà si havia entès malament les meves ordres, y fou quan se decidí a anar a la fàbrica. El funcionari de la llei pogué comprovar l'exactitut d'aquesta declaració, interrogant immediatament a la senyoreta qu'en aquella hora estava encarregada del servey en la Central del Telèfon: en efecte, les úniques comunicacions sollicitades aquella tarda des de la fàbrica, ho havien sigut per a comunicar ab el meu domicili particular. La primera devia ésser la a que's referia el *chauffeur*; y l'altra, ja molt tart, quan jo mateix havia fet preguntar a casa per l'*auto* que no arribava. El jutge, aleshores, ja orientat per aquestes adquisicions, ordenà l'empresonament preventiu del porter de la fàbrica: era, en efecte, ell únicament, el qui podí saber la persona que aquella tarda havia fet ús del telèfon. Mes, quan la policia's presentà a detenir-lo, se trobà ab que l'home havia desaparegut, sense que ningú sabés què s'era fet d'ell.

La presumpció de que fos aquell empleat un dels principals complicats en el delict, prenía més peu cada vegada. Era'l tal porter un subjecte prou sospitos per la seva conducta mal definida. Invalidat per al treball a causa d'un accident ocorregut en la fàbrica encara en temps del meu pare, aquest l'havia encabit en aquell lloch, atenent més a la seva desgracia que no pas a les seves qualitats morals. Moltes vegades jo havia degut repèndre'l per son comportament; mes la consideració dels anys que feya qu'era a casa meua y la d'haverlo posat en aquell lloch el meu pare, no m'havien may dexat pendre'l determini de despatxarlo. Reflexionant a propòsit del mateix individu, vaig anar fent memoria aleshores d'algunes circumstancies d'aquell vespre luctuós, y se m'oferí com un nou indici contra ell la seva inexplicable tardança en donar se-

nyals d'activitat després de realitzada l'agressió, essent així que'l soroll dels trets havia hagut de sorprendre'l quan tot just acabava de tancar la porta darrera nostre.

Obsessionat per totes aquestes consideracions, aquella nit, després del enterrament del meu fill, no'm fou possible conciliar el son durant molta estona; era ja ben tart quan vaig adormirme. Mes, al cap d'una hora, o potser menys, un cop de telèfon feu aixecar al servei: entraren tot seguit a despertar-me per a donarme la notícia, comunicada des de la delegació de vigilància, de què en aquells moments s'acabava de notar que hi havia foc a la meua fàbrica. Me vaig llevar a corre-cuita i ab l'auto a tota marxa vaig presentar-me en el lloch. L'incendi era formidable: l'edifici cremava pels seus quatre costats, sense que l'activitat dels bombers ni força humana de cap mena pogués disminuir la magnitud del desastre.

Quan el foc pogué ésser dominat, era ja de dia i quan ja no quedaven dretes més que les parets mestres de la construcció, entremig d'un munt informe de runes fumejantes. Els bombers pogueren aleshores penetrar en l'àrea incendiada; y aviat se'm digué que, en lo que havia estat el dipòsit de les drogues, lloch en el qual versemblantment s'era iniciat l'incendi, acabava d'ésser trobat un cadàver. Aquest fou retirat pels bombers d'entre les desferres, y jo vaig manifestar que'l volia veure: un raig de llum m'era entrat de sobte en el pensament. Encara que'l mort apareixia mig carbonisat, el reconeguí tot seguit; ja m'ho pensava: era'l porter. Examinat més detingudament pels agents de l'autoritat, remarcaren aquests que tenia una ferida de bala al front. Més tart els bombers trobaren, en aquell mateix lloch, una pistola. El fet aparegué aleshores als meus ulls claríssim; el miserable s'havia anticipat a fer-se justícia ell mateix, quan degué donarse compte de que restaven massa indicis d'haver estat ell l'organitzador del crim; cosa de que ja se'l acusava de pública ven. Y, no content encara d'haver-me arrabassat la vida del meu pobre fill, al preparar-se la foguera encobridora de la seva vilesa, conseguí destruir de soca-rel la meua hisenda, fruyt lentament assahonat per la constància y'ls esforços del meu pare.

Ja en aquest punt, la meua historia queda reduhida als enutjosos incidents del plet en que la meua dona sostenia'ls seus drets a ésser reintegrada en la possessió de sos béns. Simultaniament, els meus acreedors havien volgut salvaguardar els llurs interessos, un cop desapareguda la fàbrica que n'era la principal garantia: m'exigiren que'm presentés en estat de suspensió de pagaments; y'l tribunal hagué de declarar la meua fallida mercantil. Fou instituit el concurs d'acreedors que la llei determina; y, com que jo no abrigava cap propòsit de defraudar a ningú, vaig fer entrega dels meus béns. La meua muller obtingué una sentència favorable,

per la qual li fou reconeguda la seva hisenda. D'aquesta manera's trobà ésser ella'l meu acreedor principal ab preferència sobre'ls altres acreedors; cosa que, en definitiva, dech agraïr avuy als jutges, per que d'altra manera la meua ruina hauria estat causa a la vegada de la de ma filla, que cap culpa no té en els desacerts dels seus pares. Així, pels seus passos comptats, he pogut veure esvahida com el fum la meua prosperitat passada. Aquell meu palau ab totes ses riqueses, que havia sigut l'escenari ostentós de la meua vanitat, fou venut públicament al encant, al igual que la meua caseta de Puigcerdà. No va quedarme res ni tinch a aquestes hores res meu; fins al punt de que m'hauria quedat al mig del carrer, si no fos per una modesta propietat en la ciutat vella, qu'es allà hont visch en companyia d'una antiga serventa que no ha volgut abandonar-me. Aquesta finca, per tractarse d'un llegat fet als meus fills, ja fa anys, per una tieta que morí soltera, s'es trobada a cobert dels acreedors: el reduhit usdefruyt qu'ella'm reporta es lo que'm permet anar passant lo que'm resta de la meua inútil vida, evitant-me el tenir-la d'acabar en alguna santa casa. Ja no'm lliga ab el món sinó una cosa: la meua filla, que la seva mare'm dèxa venir de quan en quan a veurem, y que jo no he volgut reclamar al costat meu, per no privarla del benestar material de que pot fruir vivint en companyia de sa mare. Del fill gran no'n sé res: deu ésser un desgraciat; emperó dubto que pugui ésser-ho tant com el seu pare.

Heus aquí, bon amic meu, la historia del meu infortuni; planyeu en mi al qu'ha degut veure sos més tristos dies, després dels temps passats alegrement en la inconsciencia.

EL BIBLIÒFIL. — Sí, bon amic! Me faig perfectament càrrech de lo molt que us ha tocat sofrir; fins vos diré que m'admira el que us hagi estat possible resistir tantes contrarietats, acumulades en un tan curt espai de temps damunt la vostra testa. ¿No heu tingut por, en algun moment, de perdre'l seny?

EL MARQUÈS. — Sí, certament! Hi ha hagut ocasions en què la depressió del meu esperit ha estat tal, que les pitjors follies han pogut passar pel meu cervell. La mort me semblava un suprem recurs. Mes, per fortuna, he conseguit de mica en mica anar reaccionant, y, a la fi, he acabat per acceptar resignadament la meua sort. Una mica que vaig començar a distreurem llegint...

EL BIBLIÒFIL. — Contèume, contèume axò!

EL MARQUÈS. — Ja veurèu... fou una veritable casualitat. Va ésser quan per primera vegada la meua filla'm vingué a veure, encara en la meua casa propia. Se'm feu anunciar, preguntant-me si li permetia qu'entrés a enterarse de la meua salut. Vaig exir a rebrela. Venia acompanyada d'una criada, que no era cap de les que hi havia hagut a casa. L'entrevista durà molt poch, per que la serventa,

tal volta instruïda per endavant, va intervenir aviat fent present a la meua filla que no's podien entretenir gayre, per que si la senyora s'enterava d'aquell pas, segurament s'enutjaria molt. Vaig besar tendrament a la meua filleta, la qual s'arrencà dels meus braços espurnejantli's ulls. Quan ja feya estona qu'era fòra, me vaig adonar de que s'havia quedat allà, dàmunt de la taula, el devocionari que al entrar duya a les mans. Vaig obrir maquinalment el llibret, llegintne també d'esma les primeres línies que'm vingueren a la vista: era la *Imitació de Jesucrist* del venerable Kempis. Una frase, no recordo quina, me va fer l'efecte d'un revulsiu, en l'estat d'esperit en que jo'm trobava. Emprenguí la lectura del llibre pel seu començament. No sé què tenia d'aspre y de sedant alhora aquell llenguatge, ni aquell estil precís, incisiu, quines fibres del meu cor posava en vibració; mes, al cap d'unes hores que'm passaren quasi inapercebudes, me vaig trobar haver llegit una bona part del volum. Y'l meu esperit se sentí tot joyós d'aquell temps esmerçat en una lectura tan insòlita y tant més estranya per a mi, per lo mateix que may de la vida no havia pogut soportar la lectura d'una sola plana de cap llibre de devoció.

EL BIBLIÒFIL. — Es que com el Kempis, amich meu, en trobarfeu molt poch! Una gran part dels llibres de pietat que corren són escrits ab més bona intenció que sintaxi... Altrament, crech que'l veritable prototip del genre es *L'Eclesiastes*, un dels llibres sapiencials de la Bíblia.

EL MARQUÈS. — ¿*L'Eclesiastes*? També'l vaig llegir! Y aquesta si que fou la lectura qu'en aquells moments necessitava. ¿Què deu haverhi de misteris, en axò dels llibres, que a un hom, en certes ocasions, li vénen a les mans aquells precisament que més utilitat poden reportarli?

EL BIBLIÒFIL. — També m'hi he trobat algunes vegades: es cosa que no m'he sabuda may explicar. Goethe deuria veure en axò lo qu'ell ne deya una *afinitat electiva*: en pura ortodoxia seria la mà de la Providencia; potser siguin abdues coses a la vegada... ¿Y quin efecte us produí *L'Eclesiastes*?

EL MARQUÈS. — El de retreurem a la consideració les innombrables errades meves, sentme veure com la meua imponderable vanitat havia estat causa de la meua ruina. En aquella fórmula de *L'Eclesiastes*: «Vanitat de les vanitats, y tot no més que vanitat», he vist condensada tota la doctrina que m'hauria convingut possehir quan jo nedava en l'opulencia. Vanitat de les riqueses, qui t'hagués coneguda! Vanitat dels plaers, qui t'hagués evitada! Qui hagués possehida aleshores la veritable saviesa, que consisteix en servirse moderadament de les coses del món, sense dexarse esclavisar per elles! Mes, dispensèume, amich... acabaria per fervos un sermó!

EL BIBLIÒFIL. — Oh! també'm plauen els ser-

mons quan són ben fets...! Y'l vostre, fins ara, no anava pas malament, coincidint ab moltes coses que també jo penso. Y diguèume: ¿quina lectura empengueren després de *L'Eclesiastes*?

EL MARQUÈS. — Ja us ho diré: el *Quijote*! Emperò axò ja fou un xich deliberat. Per lo que havia llegit sobre Cervantes, sabia qu'aquest escriptor fou un dels homes més maltractats per la sort. Vaig sentirme lligat ab ell per una certa simpatia, una mena de solidaritat del infortuni; y'm vingueren desigs de conèixer el seu llibre. Ja l'havia començat a llegir, de jove, el *Quijote*, emperò me n'havia cansat a les poques planes. Mes aquesta vegada no fou axí: y, a mida que m'anava fent a aquella manera de dir tan finament irònica, tan despreocupada aparentment, emperò tan bondadosa y humana en el fons; quan vaig anar entrant en l'ànima d'aquell cavaller, tan àvit d'ideal y tan sacsejat y arrocinat per les desventures qu'ell mateix se procurava, judicant sempre bones les intencions dels altres com ho eren les seves; crexia'l meu interès per la lectura y'l goig qu'aquesta'm produhia. Benèhit llibre, qu'ensenya a no voler veure en les realitats de la vida sinó allò que a un hom li sia plahent de véurehi a través d'un optimisme prudent y ponderat! Cal cercar un terme de conciliació entre l'hèroe manxech y'l seu escuder...

EL BIBLIÒFIL. — Aquesta'm sembla la justa interpretació d'un dels més grans llibres qu'en el món s'han escrit. ¿Y continuàreu llegint encara?

EL MARQUÈS. — L'impuls ja estava donat; y per allò de les afinitats que abaix deym, el llibre que havia estat concebut en una presó vaig ferlo seguir d'un altre que també era fill d'unes semblants circumstancies: *Le mie prigionie*, de Silvio Pellico; el qual, en efecte, va donarme la mida de lo que pot la resignació contra l'adversitat. Y, per cert, que ab aquest llibre vaig fer una singular descoberta en mi mateix, per que'm vaig adonar que podia llegir l'italià, com després poguí fer lo mateix ab el francès, bastantmhi's conexements que ja tenia d'aquests idiomes. Es una cosa que hauria pogut ensajar fa molts anys, emperò que may no m'havia vagat de fer, per culpa d'aquella indolencia mental qu'era estat la característica de tota la meua vida. Axí fou com vaig llegir, a continuació, aquell subtil *Voyage autour de ma chambre*, de Xavier de Maistre; lectura que s'adeya molt bé ab el meu estat d'isolament y que va procurar-me la fórmula de considerar en mi mateix el *jo* y l'*altre jo*; l'un susceptible de vagar per l'espai infinit, mentre l'altre, es a dir la *bestia*, xipolleja en el fanch. Me delectaren després y foren past agradable del meu esperit, les *Flors del Calvari* de Mossèn Jacinto Verdager y'ls *Idilis y cants místichs* del mateix. Aleshores la poesia començava ja a interessarme; de manera que, després d'alguns poetes castellans y francesos, Bécquer, Lamartine y altres, vingué'l torn al nostre Maragall, qui, ab el *Cant*

Espiritual sobretot, acabà d'encomanarme aquella plàcida melancolia que sembla ésser la tònica dels grans poetes idealistes. Decididament, l'esperit vencia ja en mi a la matèria; el meu jo s'imposava al meu altre jo: vaig acabar llegint el Boeci, *De consolació de filosofia*, y les *Epístoles* de Sèneca a Lucil.

EL BIBLIÒFIL. — Mentre anaveu parlant, he pensat que la concepció bipersonal d'en Xavier de Maistre resultava potser en excés metafísica. N'hi hauria prou, segons el mateix autor ja ho senyala, ab considerar lo qu'ell en diu la *bestia* com la *manta de viatge* ab què l'home realisa la seva peregrinació per la vida. Quan la manta brinda al viatger massa comoditats, aquest acaba per dormir-se en el tren y fa'l trajecte com una maleta. O bé la mateixa manta, si s'acoblen alguns viatgers, pren l'aspecte de tapís vert damunt del qual cada hu d'aquells exposa a l'atzar dels daus riqueses, sentiments, honorabilitat y fins la pròpia ànima, per més qu'aquesta sia estimada en molt menys que tot lo demés. També, a voltes, la manta adquireix la forma de dossier sumptuós, davant del qual destaquen enlluernadores les humanes dignitats y prerrogatives, mentre en els plechs d'aquell fan llurs nius els insectes fètitos de la intriga y la trahició. Encara pot la manta de viatge pendre l'apariencia de nimbe y servir de fons esplendorós a la gloria terrena, en tant que la serp de l'enveja agüa en la foscor el seu verinós dardell. Y, per fi, podrà'l famós mantell axamplarse fins adquirir les vastíssimes proporcions d'un camp de batalla y servir d'escenari a la tràgica topada de les ambicions dels pobles; y de la seva pregonesa, emboyrada per la fumera de les explosions y pels gasos irrespirables, s'axecaràn l'udol de rabia dels combatents y'ls planys inextingibles de les víctimes y la fetor de milions de cadàvers en descomposició; coses ab les quals l'humanitat haurà pogut donarse'l goig d'escriure una pàgina de sanch en el llibre de l'Historia. Emperò ve un moment que'l viatger s'adona de la miserable estofa de la manta de viatge, y nota qu'aquesta li devé pesada, que l'agobia, que se li fa insuportable, y aleshores es quan ell dirigeix el seu esguart a la finestreta, cercant la blavor del cel y la suavitat del paysatge. Són diversos els testimonis que l'història literaria ens ha conservat d'alguns d'aquests *viatgers distingits* que volgueren treure'l cap de la manta quan aquesta se'ls féu incòmoda: vós n'heu citat alguns; y jo ara'm recordo d'en Bernat Metge, qu'en el seu *Somni*, escrit (o concebut quan menys) entre les rexes d'una presó, planteja d'una manera elegantíssima'l problema transcendental de l'immortalitat de l'ànima. Se veu ben bé qu'aquestes grans coses no poden ésser escatides dignament entremig del esplendor ofuscador de les riqueses.

EL MARQUÈS. — Per la meua part, sols puch dirvos que la solitud me predisposa a la meditació y al estudi.

EL BIBLIÒFIL. — Coses per a les quals havèu degut trobar un auxili poderosíssim en la copiosa biblioteca qu'havíeu anat reunint. ¿No es així?

EL MARQUÈS. — Ay, amich! La meua famosa biblioteca va desaparèixer també, com tot lo altre, en el meu naufragi. Eren tants els llibres y tant el pes que feyen, que foren quasi lo primer que se n'anà a fons; lo qual es com dir que me'ls tingué de vendre molt aviat. Fou en Dimes, el propi llibreter que me'ls havia venut quasi tots, qui s'imposà'l sacrifici de quedàrsels per una dècima part de lo qu'ell mateix me n'havia fet pagar.

EL BIBLIÒFIL. — Essent així, ja no teniu cap llibre! Pobre amich meu...!

EL MARQUÈS. — Tant com cap, nol! Me'n vaig reservar cosa d'una vintena: que són quasi tots els que ja us he anomenat. Mes, no creguèu... ja'm basten: per que no'm fa pas res tornar a llegir lo mateix. Mirèu: hi ha volum que l'he rellegit quatre vegades y sempre m'ha semblat qu'era un llibre diferent, per que hi he trobat cada vegada coses qu'abans no hi havia sabut veure.

EL BIBLIÒFIL. — ¿Volèu que us digui lo que penso? May no havia cregut de vós que poguéssiu arribar a ésser bibliòfil; mes ara dech declararvos que us considero digne d'aquest títol. Sí, amich meu! Avuy us tinc per un consumat bibliòfil y per un home excepcional.

EL MARQUÈS. — No tinc tantes pretensions: me basta ab que la desgracia y'ls llibres m'hagin fet un home de seny. Emperò... ¿que no reparèu quina hora es? Dexèu que'm separi de vós; per que la sessió d'avuy ha ultrapassat els límits de lo que, fins entre amichs, pot tenir-se per tolerable. He abusat de la vostra paciència... Me'n vaig!

EL BIBLIÒFIL. — Anèu en bona hora si així us plau! Mes tingueu per segur qu'aquesta estona d'avuy ha estat per a mi de les que crech més ben aprofitades. No'm queda sinó un petit recel...

EL MARQUÈS. — Digueu...!

EL BIBLIÒFIL. — Es el cas que, contrariament al propòsit que tenia fet de no escriure may, ara'm sembla que fóra interessant potser, y fins instructiu, reconstituir les nostres converses de les tres vegades qu'hem passat la tarda junts; vindria a ésser com la novela d'un bibliòfil y tal vegada fóra un exemple profitós per a algú. Per que, si la gent arribava a adonarse d'aquesta mena de guariments morals obtinguts mercès als llibres, hi hauria en el món molts més bibliòfils dels que ara hi ha. ¿Vos sabrà greu que provi de posarme a escriure?

EL MARQUÈS. — Feu lo que us sembli, amich meu. Ho dexo tot en la mà vostra... A Déu siau!